

Word in Progress

Verhalen over opgroeien in een
meerstemmige gemeenschap

Hogeschool Inholland

Publicatie bij de rede van Femke Kaulingfreks,
uitgesproken bij de aanvaarding van de
functie van lector aan Hogeschool Inholland
in Amsterdam op 21 mei 2019

colofon:

Afbeelding omslag: Khalid Amakran
Ontwerp: Think Next Level, Mijdrecht
Productie: Muller Visual, Mijdrecht

2019 Hogeschool Inholland

Dit werk valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-GelijkDelen 4.0 International-licentie.

Word in Progress

Verhalen over opgroeien in een meerstemmige gemeenschap

Publicatie bij de rede van Femke Kaulingfreks,
uitgesproken bij de aanvaarding van de
functie van lector aan Hogeschool Inholland
in Amsterdam op 21 mei 2019

Inhoud

1. Inleiding : Opgroeien in een tussenruimte	7
2. Empowerment tussen kracht en macht	13
3. Veerkrachtig opgroeien	21
4. Veranderd vakmanschap van jeugdprofessionals	31
5. Jeugdempowerment in de wijk	39
6. Slotwoord: een cypher in ontwikkeling	47
Bronnen	49

1. Inleiding: Opgroeien in een tussenruimte

New York, januari 2015. Mijn man Niels en ik zijn te gast bij Sandra. Ze woont in een appartement in Brooklyn, vol kleurige sugar skulls¹, planten, Peruaanse lappen en Mariabeeldjes. Een muur in de eetkamer is bedekt met een groot schilderij waar nog aan gewerkt wordt. Iedereen die langs komt kan er een stuk aan toe voegen, lacht Sandra terwijl ze ons een lasagne serveert waarin de deegbladeren zijn vervangen door maistortilla's. We drinken tequila en Sandra hoort ons op luide en nieuwsgierige toon uit. We vertellen over mijn pas begonnen visiting scholarship in Berkeley en Niels' plannen om een graphic novel te maken. Dat interesseert Sandra allemaal weinig. Ze wil weten wie we zijn, waar we vandaan komen. Ik laat iets vallen over mijn vader en Sandra gooit haar hoofd schaterend naar achteren: "Aaaaah, so you are also a Latina, querida!" "Nee, nee, nee", sputter ik. "Dat mijn vader in Chili is geboren maakt me nog geen Latina. Ik woonde als kind bij mijn Hollandse moeder, spreek steenkolen-Spaans en ben maar twee keer in Chili geweest." "Nou en?", zegt Sandra. "Kijk naar je oorbellen en naar de manier waarop je me net omhelsde, natuurlijk ben jij een Latina." Ik voel me ongemakkelijk bij deze wel heel snelle culturalisering van mijn stijl en gedrag. Wil ik wel in dit hokje geplaatst worden? Maar naar mate de maanden verstrijken voel ik me steeds meer thuis bij het label Latina. Ik ontmoet Latina's die net als ik slecht Spaans spreken en net als ik blauwe ogen en een gebroken witte huidskleur hebben. Ik ontmoet Latina's die zich identificeren met een migratiegeschiedenis die niet de hunne is, maar waar ze wel door zijn gevormd. Ik realiseer me dat ik mijn eigen verhaal herken in dat van hen. Of eigenlijk besef ik dat het zwijgen van mijn vader over zijn geschiedenis een essentieel onderdeel van mijn eigen geschiedenis uitmaakt. Zijn verhaal over het land dat hij op zijn negentiende ontvluchtte voor de dictatuur die komen ging heeft mij slechts in flarden bereikt.

Toen ik op mijn twintigste voor het eerst naar Chili ging haalde Cristian, de beste vriend van mijn vader, me op van het vliegveld. Hij vertelde me verhalen over hun jeugd. Ze deelden een hechte groep schoolvrienden, die protesteerden tegen de taaie ongelijkheid in Chili, dronken, blowden, voor het eerst naar college gingen en nachtenlange gesprekken hadden over hoe de wereld zou veranderen. Het was eind jaren zestig, Allende werd president en de vrienden voelden dat ze op het punt stonden geschiedenis te schrijven. Ze zouden hun aandeel hebben in de opbouw van een andere, open en gelijkwaardige samenleving. Cristians verhalen waren groots, meeslepend en romantisch, aangedikt door een gevoel voor drama dat mijn vader, in al zijn bescheidenheid, mist. Mijn vader moest zijn vrienden en dromen achterlaten toen hij tegen zijn zin naar Nederland werd gebracht door mijn grootouders. Ze reddden hem van de angst, de gevangenis, de goot of het zeemansgraf waar sommigen uit zijn vriendenkring later in zouden belanden. Het gevoel ontworteld te zijn bleef, en werd met de jaren bedekt onder een nieuw leven in het rustige en redelijke Nederland.

¹ Sugar skulls zijn vrolijk versierde doodshoofdjes die in Mexico worden gebruikt als decoratie tijdens het vieren van Dia de los Muertos, de feestdag waarop voorouders en overleden familieleden worden geëerd.

Worden wie je bent

Wie ben ik? Iedereen maakt bij het beantwoorden van deze vraag een selectie. Op verschillende momenten, onder verschillende omstandigheden, en in relatie tot verschillende personen komen andere kanten van onze identiteit naar voren. Wanneer we ons verhaal vertellen, kiezen we uit alle ervaringen en perspectieven die ons kenmerken een aantal elementen die we op dat moment betekenisvol vinden. We denken vaak ten onrechte onszelf en anderen te leren kennen door een bepaalde logische samenhang, een rode draad te onderscheiden in onze levensloop. Naar aanleiding van de ontmoeting met Sandra ontdekte ik dat juist een gefragmenteerd verhaal me heeft gemaakt tot wie ik ben. Mijn identiteit heeft zich voor een cruciaal gedeelte gevormd in een tussenruimte, in dat eindeloze stuk oceaan tussen Chili en Nederland. Mijn drang om sociale rechtvaardigheid centraal te stellen in mijn werk, en mijn interesse in de manier waarop jongeren met een migratieachtergrond woorden geven aan hun ervaring nooit ergens volledig bij te horen, zijn beiden gevormd in diezelfde tussenruimte. Ik leerde een verband te zien tussen de zoektocht die mijn vader en zijn vrienden ondernamen naar een samenleving zonder strikte hiërarchie en mijn eigen zoektocht naar manieren om te bouwen aan een inclusieve samenleving. Ik put kracht uit het idee dat ik hun dromen op mijn eigen bescheiden manier in leven houd.

Er is moed voor nodig om bij het beantwoorden van de vraag 'wie ben ik?' je niet alleen te laten leiden door datgene wat anderen van je verwachten of over je te zeggen hebben, maar daarbij ook je eigen verhaal naar voren te brengen. Mijn vader heeft op jonge leeftijd zichzelf ergens achter moeten laten om zichzelf vervolgens elders opnieuw uit te vinden. Ik deel zijn ervaring niet, maar ik heb wel het vermogen geërfd om het leven nooit als een vanzelfsprekendheid te nemen en gaandeweg je eigen koers te bepalen. Van mijn vader leerde ik filosofische vragen te stellen bij aannames over de orde van de samenleving, en ik leerde van hem de Spaanse dichter Antonio Machado te lezen. Zijn favoriete dichtregel werd ook de mijne:

*caminante no hay camino
se hace camino al andar
wandelaar, er is geen weg
je baant je weg al gaandeweg*

Dit vermogen om gaandeweg je eigen weg te banen herken ik in de verhalen van veel jongeren die ik tegen kom in mijn werk. Ik herken het in de verhalen van de meiden die net als ik opgroeien in een klein flatje en van hun moeder niet naar buiten mogen, maar groot durven dromen over hun toekomst. Ik herken het in de verhalen van jongens die buiten hun eigen wijk met argusogen bekeken worden, maar met een scherpe blik de gebreken van onze samenleving analyseren. De persoonlijke verhalen die jongeren te vertellen hebben over hun weg naar volwassenheid passen vaak niet in het standaard opgroeiscript en gaan over het vinden van je eigen weg, soms tegen de stroom in. Ik ben gefascineerd door het doorzettingsvermogen, de improvisatiekracht en eigenwijsheid waarmee ze hun weg vinden.

De jeugd groeit op en bevindt zich per definitie in een ontwikkelingsproces. Misschien dat we daarom zo vaak aan kinderen en jongeren vragen wie of wat ze later willen worden. We vragen ze daarmee een verhaal te vertellen over het zijn als een constant worden. Geldt dit eigenlijk niet voor ons allemaal? Blijven we niet altijd bezig om op te groeien?

Op de dag dat ik een Latina werd leerde ik om zowel trots te zijn op datgene wat was, als op datgene wat er nooit is geweest. Dit besef, dat onze identiteit altijd wordt gevormd in een tussenruimte, tussen degene die we waren en zullen worden, tussen wie we nooit zijn geweest en nooit zullen worden, tussen onze voorouders, ouders en onze kinderen, heeft er ook toe geleid dat ik graag bruggen bouw en verschillende werelden bij elkaar breng. Niet omdat ik bestaande verschillen wil overbruggen, maar omdat ik nieuwsgierig ben naar ontmoetingen die niet voor de hand liggen. Op plekken waar de meerstemmigheid het luidste klinkt en verschillen het meest in het oog springen, voel ik me vaak het meest op mijn gemak. Ik denk dat jongeren die net als ik, of nog veel sterker dan ik, zijn opgegroeid met het besef dat hun wortels niet op één plek liggen ons veel kunnen leren over de edele kunst van het bruggenbouwen en het voeren van meerstemmige gesprekken. Zij weten wat het betekent om je eigen weg te vinden in een dynamische wereld waarin steeds andere elementen van je identiteit op de voorgrond komen te staan, waarin je soms worstelt met het gevoel nooit helemaal jezelf te kunnen zijn, en soms blij bent met het vermogen je overal en nergens thuis te kunnen voelen. Niet alleen jongeren met een migratieachtergrond, maar alle jongeren die een hybride identiteit ontwikkelen in een meerstemmige gemeenschap zijn vaak in staat om op een intuïtieve, fluïde en humoristische manier met de dynamiek van het zelf en het ander om te gaan. Ze zijn om die reden leerzame gesprekspartners.

Ik zie het als mijn missie om de verhalen van jongeren die opgroeien in een meerstemmige gemeenschap naar voren te brengen, en te onderzoeken welke lessen we uit hun verhalen kunnen leren. Als jeugdprofessionals, docenten en onderzoekers denken we vaak dat het onze primaire taak is om jongeren te ondersteunen in hun zoektocht naar een antwoord op de vraag hoe ze kunnen worden wie ze willen zijn. Dat is belangrijk, maar ik vind het even belangrijk om te onderzoeken wat we kunnen leren van de eigen antwoorden die jongeren zelf al formuleren op die vraag, niet alleen in de verhalen die ze te vertellen hebben, maar ook in wat ze doen. Jongeren zijn al bezig hun eigen weg te vinden in families, in vriendengroepen, in wijken, op scholen en in subculturen die gekenmerkt worden door diversiteit. Ik denk dat we de vraag hoe we kunnen bouwen aan een inclusieve, rechtvaardige en veerkrachtige samenleving beter kunnen beantwoorden als we leren luisteren naar hun verhalen en leren kijken naar hun handelen. Daar wil ik in mijn lectoraat dan ook ruime aandacht aan besteden.

De stem van jongeren

De komende jaren mag ik vorm gaan geven aan het lectoraat Jeugd en Samenleving bij Hogeschool Inholland. Dat doe ik gelukkig niet alleen, maar samen met een geweldig team, op dit moment bestaande uit pedagoog en associate lector Roel van Goor, socioloog en onderzoeker Marte Wiersma, psycholoog en onderzoeker Willemijn Roorda, docent-onderzoeker Pedagogiek Mieke van Heerebeek, docent-onderzoeker Social Work Corina Duijndam, docent-onderzoeker

Social Work Frake Schermer, managementassistente Michelle Bax en aankomend pedagoog en stagiaire Meryam Manaa. Ons team doet praktijkgericht onderzoek naar kinderen en jongeren, hun leef- en belevingswereld, hun relatie met opvoeders en professionals, en (beleids)ontwikkelingen in de jeugdsector². We richten ons in ons werk met name op oudere jeugd, vanaf 12 jaar. Het lectoraat houdt zich bezig met complexe en actuele maatschappelijke vraagstukken rondom opgroeien en opvoeden, zoals de ondersteuning van jongeren in de overgang naar volwassenheid, het samen werken en leren in wijkteams jeugd en gezin, de preventieve aanpak van polarisatie en radicalisering en outreachend werk met jeugdgroepen in de wijk. De stem van jongeren zelf is leidend in onze aanpak en diversiteit, inclusie en gelijke kansen zijn belangrijke aandachtsgebieden.

Ik heb de hoop dat jeugdprofessionals kunnen bijdragen aan een inclusieve samenleving door jongeren die afwijken van de norm te ondersteunen bij het vinden van hun eigen stem en het claimen van een gelijkwaardige maatschappelijke positie. Verhalen en ervaringen die stroken met standaardbiografieën, dominante identiteiten, gangbare succesverhalen en overheersende risicoprofielen krijgen vaak meer aandacht dan andere verhalen en ervaringen. Veel ouders zijn bijvoorbeeld meer tevreden als hun kind vwo-advies krijgt dan als het vmbo-advies krijgt, het is voor LHBTIQ-jongeren nog steeds moeilijk om uit de kast te komen, en jongeren met een migratieachtergrond hebben vaker te maken met discriminatie dan jongeren zonder migratieachtergrond (Klooster, Koçak, Day, & Jonkman, 2017). Hoe kunnen professionals hun hulp- of dienstverlening zo goed mogelijk laten aansluiten bij de identiteit, leef- en belevingswereld van jeugdigen wiens verhaal niet vanzelfsprekend gehoord wordt? Hoe kunnen niet alleen jeugdprofessionals, maar ook de jeugd zelf inzicht krijgen in de actuele, en vaak zeer complexe maatschappelijke vraagstukken waar hun positie mede door wordt bepaald? Hoe kunnen jeugdprofessionals en jeugdigen samen uitsluitingsmechanismen bestrijden en kansen creëren voor een positieve ontwikkeling? Mijn lectoraat verhoudt zich tot deze professionaliseringsvraagstukken.

Het onderzoek van mijn lectoraat richt zich op de empowerment van zowel jongeren als jeugdprofessionals. De studenten die Inholland opleidt komen na hun studie terecht in een professionele context waarin niet altijd ruimte is voor meerstemmigheid, waarin de zeggenschap over beleidskaders beperkt is, of waarin weinig tijd is om écht met aandacht te luisteren naar de eigen verhalen van cliënten. Ik wil ze uitnodigen om in die context hun eigen positie in te nemen en zich vanuit een sterk besef van hun eigen normen, waarden en maatschappelijke ambities te verhouden tot dominante vertogen en professionele dilemma's. Bij het werken aan empowerment gaat het om de vraag hoe jongeren én jeugdprofessionals een constructief handelingsperspectief kunnen ontwikkelen op basis van hun verhalen, en hoe zij die verhalen met elkaar kunnen uitwisselen. Het gaat in de relatie tussen jongeren en jeugdprofessionals niet alleen om een expertise gedreven eenrichtingsverkeer, waarbij professionals jongeren sturen in hun ontwikkeling. Bovendien zijn de meeste toekomstige jeugdprofessionals die aan Inholland studeren zelf jongeren, die hun eigen ervaringen meebrengen in hun opleiding. Om te bouwen aan een inclusieve samenleving hebben we elkaar nodig, en kunnen de ervaringskennis van jongeren en de professionele kennis van jeugdprofessionals elkaar versterken.

² Zie: <https://www.inholland.nl/onderzoek/onderzoeklijnen/jeugd-en-samenleving/>

Opzet van de rede

In deze lectorale rede presenteer ik de hoofdvraag van mijn lectoraat:

Hoe kan de empowerment en de emancipatie van jeugdigen in een kwetsbare en/of gemarginaliseerde positie vanuit hun eigen leefomgeving versterkt worden?

Ik zie het werken vanuit oprechte interesse voor de verhalen van jongeren als een manier om bij te dragen aan hun empowerment en emancipatie, zowel voor jeugdprofessionals als voor jeugdonderzoekers. Inzicht in de macht van verhalen zou kunnen leiden tot kansengelijkheid en sociale rechtvaardigheid, wanneer jongeren én jeugdprofessionals hier inspiratie aan ontlenuen om niet alleen individuele, persoonlijke gedragsverandering na te streven maar ook om sociale omstandigheden en maatschappelijke machtsverhoudingen te beïnvloeden.

Ik zal een korte schets geven van de maatschappelijke context waarin de hoofdvraag van mijn lectoraat tot stand is gekomen en aangeven op welke manier deze vraag aansluit bij de speerpunten van Hogeschool Inholland, de visie van de faculteit Gezondheid, Sport en Welzijn en de opleidingsprofielen van de opleidingen Pedagogiek en Social Work. Ook zal ik de belangrijkste begrippen uit deze vraag toelichten; kwetsbaarheid, marginalisering en empowerment. Vervolgens zal ik de drie kernthema's van mijn lectoraat introduceren:

- veerkrachtig opgroeien
- veranderend vakmanschap van jeugdprofessionals
- jeugdempowerment in de wijk

Ik zal toelichten waarom ik deze thema's belangrijk vind en op welke manier ik aan deze thema's aandacht wil besteden in het onderzoek van het lectoraat, in het onderwijs van de opleidingen waar ik aan verbonden ben en in de samenwerking met partners uit het werkveld. Ik doe dat aan de hand van drie doelstellingen, die elk met één van de kernthema's van mijn lectoraat samenhangen:

- Toekomstige jeugdprofessionals stimuleren om zich al tijdens hun studie bewust te worden van hun eigen verhaal, vanuit die kennis open te staan voor en verbinding te maken met de verhalen van de jeugd waar ze mee werken, en de jeugd waar nodig te ondersteunen bij het claimen van hun verhaal.
- Bijdragen aan het versterken van het maatschappijkritische bewustzijn van toekomstige jeugdprofessionals, en hen uitnodigen om niet alleen te focussen op de individuele omstandigheden of problemen van de jeugd en haar opvoeders, maar die in een breder perspectief van maatschappelijke machtsverhoudingen te plaatsen.
- Onderzoeken hoe jeugdprofessionals jeugdigen in een lokale context waarin grootstedelijke problematiek speelt kunnen ondersteunen in het ontwikkelen van een constructief handelingsperspectief dat is gericht op het bewerkstelligen van positieve veranderingen in hun eigen maatschappelijke positie en directe leefomgeving.

Met deze doelstellingen beoog ik verder invulling te geven aan het profiel dat Hogeschool Inholland heeft ontwikkeld voor de professionals die ze op wil leiden. Inholland ambieert professionals op te leiden die hun vak kennen, een onderzoekend en innovatief vermogen hebben, en daarmee een rol kunnen spelen in het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Bovendien wil Inholland bruggenbouwers opleiden die een empathisch vermogen en moreel kompas hebben, goed kunnen samenwerken en kunnen omgaan met diversiteit en meervoudigheid. Inholland stimuleert studenten om fouten te durven maken en zich te blijven ontwikkelen in een professionele wereld die constant in beweging is. In deze rede beschrijf ik hoe ik wil bijdragen aan het opleiden van deze moedige, onderzoekende en verbindende professionals.

2. Empowerment tussen kracht en macht

Hogeschool Inholland bevindt zich in een randstedelijke context waarin een aantal belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen een rol spelen. Grote steden zoals Rotterdam en Amsterdam zijn superdivers geworden; een meerderheid van de bewoners heeft een biculturele of een migratieachtergrond (Crul, Schneider, & Lelie, 2013; Geldof, 2015). Naast cultuur en etniciteit is diversiteit op het gebied van klasse, gender, seksualiteit, opleidingsniveau, religiebeleving, woonplaats, gezondheid, etc., van invloed op de identiteit en de maatschappelijke positie van mensen (Crenshaw, 1991). Dat superdiversiteit de nieuwe norm is in de Randstad betekent niet dat mensen met een diverse achtergrond op een gelijkwaardige manier aan de Nederlandse samenleving deel kunnen nemen. De vermogens- en inkomensongelijkheid groeit (Kremer, Bovens, Schrijvers, & Went, 2014; Otten & Van den Brakel, 2017), er is sprake van discriminatie op de woningmarkt en de arbeidsmarkt³, en het Nederlandse onderwijslandschap is sterk gesegregeerd⁴. Het SCP concludeerde in september 2018 dat er hardnekkige verschillen in de Nederlandse samenleving zijn⁵. Lang niet iedereen heeft dezelfde mogelijkheden om naar eigen vermogen en onder eigen voorwaarden een goed, maatschappelijk leven op te bouwen.

De overheid stelt tegelijkertijd in het kader van de participatiesamenleving steeds hogere eisen aan de zelfredzaamheid van haar burgers⁶. Mensen worden in het algemeen steeds meer aangespoord om zelf in hun basisbehoeften te voorzien en zelf een sociaal vangnet te creëren voor zware tijden (Linders, 2010; De Brabander, 2014). Er wordt een beroep gedaan op 'affectief burgerschap': de overheid stimuleert mensen om meer zorg te dragen voor elkaar, in de hoop dat er minder snel teruggevallen wordt op professionele, georganiseerde hulpverlening (Kampen, Verhoeven, & Verplanke, 2013). In lijn met deze politieke trend is er de laatste jaren bezuinigd op jongerenwerk, integratieprojecten, loopbaanbegeleiding en talloze andere sociale voorzieningen. Tegelijkertijd wordt er ook naar gestreefd om professionele ondersteuning laagdrempeliger in te richten en dichterbij mensen te brengen in hun directe leefomgeving (Wilken, Stam, Jansen, Van Biene, & Kooiman, 2015). Er vinden belangrijke transformaties plaats in het sociaal domein, waardoor de zorg is gedecentraliseerd en er meer nadruk komt te liggen op een lokaal ingebed, preventief maatschappelijk ondersteuningsaanbod⁷. In de praktijk blijkt dat niet iedereen aan de eisen van zelfredzaamheid kan voldoen en dat juist mensen die te maken krijgen met meervoudige, complexe problematiek niet altijd op tijd de juiste ondersteuning krijgen om zo een beroep op zwaardere zorg te kunnen voorkomen⁸. Juist bij deze mensen dreigt het risico dat verschillende achterstanden zich opstapelen. Kansenzonigheid en sociale en culturele verschillen leiden ook tot gevoelens van onbehagen en wantrouwen, en voeden daarmee een gepolariseerd politiek klimaat⁹ (Vrooman, Gijsberts, & Boelhouwer, 2014; Putters, 2019). Angst voor bepaalde risicogroepen wordt een belangrijke politieke drijfkracht en kan leiden tot de vorming van vijandsbeelden over asielzoekers,

³ Zie: <https://www.nu.nl/binnenland/4817871/etnische-afkomst-heeft-meer-gevolgen-bij-sollicitatie-dan-geweldsdelict.html> en <https://www.groene.nl/artikel/goede-bedoelingen-zijn-niet-genoeg>

⁴ Zie: <https://www.kis.nl/artikel/scp-leefniveau-stijgt-maar-hardnekkige-verschillen-en-opeenstapeling-van-achterstanden>

⁵ Zie: https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/De_sociale_staats_van_Nederland_2018

⁶ Zie www.rijksoverheid.nl/documenten/toespraken/2013/09/17/troonrede-2013

⁷ Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gemeenten/decentralisatie-van-overheidstaken-naar-gemeenten>

⁸ Zie: <https://www.trouw.nl/home/het-ideaal-van-zelfredzaamheid-is-armoedig~a75f6e23/>

⁹ Zie over de groeiende sociale polarisatie die het gepolariseerde politieke klimaat voedt ook: <https://www.socialelvraagstukken.nl/sociale-polarisatie-wat-doen-we-eraan/>

uitkeringstrekkers, radicale moslims, de Mocro maffia, racistische voetbalhooligans, hangjongeren in aandachtswijken of comazuipende plattelandsjeugd, om maar een paar voorbeelden te noemen. Jongeren die midden in deze complexe maatschappelijke ontwikkelingen opgroeien hebben het niet makkelijk. Ze moeten voldoen aan de soms tegenstrijdige verwachtingen van zelfredzaamheid en affectief burgerschap. Ze groeien op in een diverse leefomgeving, waar de angst voor het andere tegelijkertijd aanwezig is. Ik zie dat ze soms nauwelijks aan de toekomst durven denken, en dat ze tegelijkertijd in hun alledaagse leven, in het hier en nu, eigen hoopvolle praktijken ontwikkelen. Waar hun roots ook liggen, jongeren die opgroeien in de Randstad laten ons zien dat een meerstemmige gemeenschap niet opgebouwd hoeft te worden, maar al lang bestaat in onze steden die worden gekenmerkt door een veelheid aan kleuren, klanken, stijlen en dromen. Voor hen is die modeterm 'superdiversiteit' niet iets nieuws waar je mee om moet leren gaan, maar hun natuurlijke habitat waarin ze zijn opgegroeid¹⁰.

Een gezonde en inclusieve samenleving

Inholland is een Randstedelijke hogeschool die zich in haar onderwijs en onderzoek nadrukkelijk wil verhouden tot de maatschappelijke ontwikkelingen die ik hier schets. In de inspiratievisie van de faculteit Gezondheid, Sport en Welzijn staat: "De individualisering neemt toe, terwijl tegelijkertijd nieuwe vormen van (maatschappelijke) betrokkenheid en solidariteit ontstaan. Demografische veranderingen en migratieprocessen leiden tot een grote diversiteit. Deze dynamiek leidt niet alleen naar nieuwe oplossingen, maar ook tot nieuwe vormen van kwetsbaarheid en andere verhoudingen tussen burgers, bewoners, cliënten, patiënten en professionals."¹¹ Inholland spreekt de ambitie uit om "bij te dragen aan een overstijgende aanpak van stedelijke en regionale vraagstukken in deze 'nieuwe tijd'"¹².

De faculteit Gezondheid, Sport en Welzijn richt zich in dat kader op drie opgaven: opleiden van professionals die bijdragen aan empowerment en zelfmanagement, studenten leren om interprofessioneel te werken vanuit een integrale benadering van mensen in hun omgeving, en optimaal gebruik maken van technologische ontwikkelingen. Het werk van mijn lectoraat sluit met name aan bij de eerste twee opgaven, maar verhoudt zich ook tot de derde. Ik wil onderzoeken hoe toekomstige professionals met hun werk kunnen aansluiten bij bestaande praktijken van betrokkenheid die bijdragen aan de empowerment van jongeren in een kwetsbare positie, of hoe zij nieuwe vormen van betrokkenheid kunnen stimuleren, in interactie met jongeren. De faculteit GSW heeft een visie op de gezonde samenleving waarin de mens in zijn totaliteit centraal wordt gesteld en niet de afzonderlijke problemen waar hij of zij tegenaan loopt¹³. Ik onderschrijf deze positieve benadering van gezondheid en werk bij mijn lectoraat vanuit de overtuiging dat een gezonde samenleving ook een inclusieve samenleving zou moeten zijn.

¹⁰ Zie: <https://www.vpro.nl/programmas/tegenlicht/kijk/afleveringen/2018-2019/mijn-stad-is-mijn-hart.html>

¹¹ Zie: <https://www.inholland.nl/media/15936/inspiratievisie-de-gezonde-samenleving.pdf>

¹² Zie: <https://www.inholland.nl/media/13747/instellingsplan-2016-2022-durf-te-leren.pdf>

¹³ Zie: <https://www.inholland.nl/media/15936/inspiratievisie-de-gezonde-samenleving.pdf>

De jeugd wordt vaak als probleem gezien (Hermes, Van Goor, & De Jong, 2019), maar ik zie haar juist als potentieel, ook waar het gaat om groepen jongeren die als ‘problematisch’ of ‘beperkt’ worden gelabeld. In mijn eerdere onderzoek richtte ik me op het maatschappelijke engagement van jongeren die vaak als risicogroep worden gezien, en op het handelen dat ze zelf ontwikkelden om hun eigen plek in de samenleving te claimen, ondanks tegenslagen en weerbarstige omstandigheden (Kaulingfreks, 2015; 2017). Ik heb me na mijn studie filosofie gespecialiseerd op het gebied van kwalitatief, etnografisch onderzoek en wijkgericht werken, waarbij het eigen perspectief en de belevingswereld van jongeren centraal staat. Deze expertise zet ik nu graag in om bij te dragen aan het opleiden van professionals die sterk zijn in een integrale benadering, omdat ze oor hebben voor het hele verhaal van jongeren en hen kunnen ondersteunen vanuit een breed perspectief op hun directe leefomgeving, en de maatschappelijke structuren waarin ze zich bewegen. Daarbij is het ook belangrijk om aandacht te hebben voor het feit dat de leefwereld van de jeugd zich tegenwoordig voor een belangrijk gedeelte online bevindt. Het verkennen van die online leefwereld en het gebruiken van nieuwe technologieën om jongeren ook online te kunnen ondersteunen wordt steeds relevanter.

Om te kunnen werken vanuit een integrale benadering van de jeugd in haar maatschappelijke context is niet alleen kennis van werkzame methoden nodig, maar ook wat Inholland ‘vorming’ noemt: het ontwikkelen van een krachtige identiteit als basis voor samenwerking met burgers en andere professionals, een onderzoekende, kritische houding, crossculturele competenties, en reflectievermogen op normatieve kaders en vraagstukken¹⁴. Het lectoraat kan samen met de opleidingen een sterke basis leggen voor deze vorming door studenten op een voor de beroepspraktijk relevante manier kennis te laten maken met kwalitatieve onderzoeksmethoden zoals discoursanalyse, narratieve methoden, etnografische methoden en participatief actieonderzoek.

Voordat ik de drie kernthema’s van mijn lectoraat en de daarbij behorende doelstellingen toelicht wil ik eerst wat dieper ingaan op drie kernbegrippen die een belangrijke rol spelen in de hoofdvraag van mijn lectoraat: kwetsbaarheid, marginalisering en empowerment.

Kwetsbaarheid

In de recent verschenen bundel *De mens centraal, geen probleem?* van de faculteit GSW laat Thomas Kampen, bijzonder lector Stimulering Gezonde Samenleving, zien dat in verschillende historische periodes vanuit overheidsperspectief een andere invulling gegeven werd aan de opdracht om de mens centraal te stellen, en aan de rol die professionals daarbij zouden moeten spelen (Kampen, 2019). Tijdens de opbouw van de verzorgingsstaat na de Tweede Wereldoorlog stond de mens centraal als burger met sociale rechten en toetsten professionals of mensen recht hadden op sociale voorzieningen aan de hand van hun burgerrechten. Beleid in de huidige participatiesamenleving gaat uit van een ideaalbeeld van de verantwoordelijke mens, die juist niet te snel een beroep doet op collectieve sociale voorzieningen, maar in principe zelf zijn/haar problemen kan oplossen. Kampen laat zien dat aan het devies ‘de mens centraal’ in overheidsbeleid niet zozeer invulling wordt gegeven door de mens in al zijn verscheidenheid centraal te stellen, maar door dominante mensbeelden en daarbij behorende wenselijke vormen van maatschappelijke

¹⁴ Zie: <https://www.inholland.nl/media/15936/inspiratievisie-de-gezonde-samenleving.pdf>

participatie centraal te stellen. Bij deze interpretatie dreigt het gevaar dat mensen die niet voldoen aan maatschappelijke verwachtingspatronen worden uitgesloten. Dit roept de vraag op of jeugdprofessionals jongeren alleen helpen om zo goed mogelijk aan het dominante mensbeeld te voldoen. Of hebben ze ook oog voor de meerwaarde van identiteiten, leefwerelden, verhalen en praktijken die buiten de beleidskaders vallen? Hebben ze daarbij de professionele ruimte om niet alleen aanpassingsvermogen na te streven, maar om ook te leren van de praktijken die jongeren zelf ontwikkelen om hun weg te vinden?

Het is relevant om te onderzoeken hoe jeugdprofessionals kunnen werken met oprechte aandacht voor de kwetsbaarheid van, en ongelijke verhoudingen tussen mensen, vanuit het besef dat ieder mens kwetsbaar is, maar dat niet iedereen in gelijke mate wordt beschermd tegen de nadelige gevolgen van kwetsbaarheid.

In haar boeken *Precarious Life* en *Frames of War*¹⁵ beschrijft de Amerikaanse filosofe Judith Butler kwetsbaarheid als een gedeelde menselijke conditie van precariteit. We zijn allemaal in de kern van ons bestaan kwetsbaar voor verlies. Hoe verschillend we ook zijn, en hoezeer we ook verschillende posities innemen in de maatschappij, we herkennen allemaal de angst voor het verlies van datgene wat ons dierbaar is. We moeten in feite zorg dragen voor elkaar om dit risico op kwetsbaarheid leefbaar te maken. Het werk van Butler helpt om kwetsbaarheid niet te zien als een eigenschap die alleen bepaalde, 'zwakkere' individuen of groepen in de samenleving bezitten. Tegelijkertijd zien we om ons heen dat sommigen meer worden blootgesteld aan verlies en precare levenscondities dan anderen. Eerder beschreef ik de verschillende vormen van kansenongelijkheid en gevoelens van onbehagen die onze superdiverse samenleving kenmerken. De mate waarin we te maken hebben met bestaansonzekerheid, onveiligheid, uitbuiting, gezondheidsrisico's, uitsluiting of stigmatisering is onevenredig verdeeld. De kwaliteit van leven van bepaalde dominante sociale groepen wordt beter beschermd door de overheid dan die van groepen in een meer kwetsbare positie, zoals bijvoorbeeld zichtbaar wordt in de recente vluchtelingencrisis en in het debat rondom het kinderpardon, maar ook in relatie tot segregatie in het onderwijs, stedelijke segregatie en discriminatie op de arbeidsmarkt. Het besef dat we allemaal in de basis kwetsbaar zijn, maar niet op dezelfde manier worden beschermd tegen bestaansonzekerheid en kansenongelijkheid, kan de aanleiding zijn voor maatschappelijke solidariteit¹⁶ (De Brabander, 2014).

In het licht van professionele relaties biedt dit besef aanknopingspunten om gedeelde kwetsbaarheid én mogelijkheden tot gedeelde praktijken van betrokkenheid te onderzoeken (Schuermans, Vandenabeele, Oosterlynck, Jans, & Holemans, 2017). Het kan professionals aansporen om zichzelf niet als de 'expert' te zien die vanuit een neutrale positie zwakkere mensen helpt, maar om samen, in een uitwisseling van verschillende kennisbronnen, oplossingen te zoeken voor zowel individuele als maatschappelijke uitdagingen. Kwetsbaarheid vormt niet alleen een obstakel voor empowerment, maar kan juist ook aanleiding zijn tot empowerment.

¹⁵ Butler, 2004 en 2010.

¹⁶ Zie ook: <https://www.socialelvraagstukken.nl/solidariteit-bestaat-nog-omdat-het-nodig-is/>

In het streven naar de empowerment van groepen in een kwetsbare positie gaat het er niet om het risico op kwetsbaarheid volledig uit te bannen, maar om een evenredige aandacht voor ieders veiligheid en welzijn te garanderen. Dit streven impliceert daarom niet alleen dat mensen met hun individuele kwetsbaarheid moeten leren omgaan, maar ook dat we als samenleving een onevenredige achterstelling op zowel cultureelmaatschappelijk als sociaaleconomisch gebied moeten bestrijden.

Marginalisering

Dit perspectief op kwetsbaarheid nodigt ook uit tot een kritisch perspectief op processen van marginalisering. Het is een belangrijke taak van sociale professionals om alert te zijn op sociaal-maatschappelijke in- en uitsluitingsmechanismen die ertoe leiden dat individuen en groepen die zich aanpassen aan dominante normen op het gebied van goed, productief en participatief burgerschap meer ondersteuning lijken te 'verdienen' dan groepen die zich niet of in mindere mate aan deze normen aanpassen. De toekomstige professionals die Inholland opleidt leren oog te hebben voor dergelijke in- en uitsluitingsmechanismen en zich bewust te zijn van wat de Amerikaanse burgerrechtenprofessor John A. Powell¹⁷ processen van 'othering' noemt: het bewust of onbewust maken van onderscheid tussen mensen die als volwaardig lid van de samenleving worden beschouwd, en mensen die als vreemde, bedreigende, onaangepaste of ongewenste ander worden gezien (Powell, 2012). Processen van 'othering' leiden ertoe dat er bepaalde vooroordelen ontstaan over groepen die een niet dominante identiteit hebben en dat er ongelijke verhoudingen ontstaan in de samenleving. Het maken van onderscheid tussen 'wij' en 'zij', het zelf en de ander wordt niet alleen beïnvloed door alledaagse sociale processen maar ook door publieke en politieke debatten, mediaberichtgeving, onderwijs en onderzoek. Het heeft niet alleen impact op interpersoonlijke relaties maar werkt ook door in onze instituties. Voor toekomstige professionals die met groepen in een kwetsbare positie gaan werken is het dan ook belangrijk om verbanden te leggen tussen persoonlijke ervaringen met stigmatisering en uitsluiting, en de maatschappelijke context waarin bepaalde groepen gemarginaliseerd worden. Zoals Powell het uitdrukt: het antwoord op 'othering' is niet 'saming', maar 'belonging'¹⁸. We hoeven onszelf niet allemaal in elkaar te herkennen of gelijkgesteld te zijn om te bouwen aan een rechtvaardige en inclusieve samenleving.

Om ervoor te zorgen dat verschillende groepen met verschillende identiteiten en ervaringen evenzeer een gerespecteerd onderdeel kunnen uitmaken van de samenleving, is het nodig om aandacht te hebben voor de verhalen vanuit de marge, die een tegengeluid kunnen vormen tegen het dominante discours. De marge is namelijk niet alleen de plaats waar mensen passief in de verdrukking komen te zitten, maar ook de plaats waar mensen nieuwe, alternatieve strategieën ontwikkelen om zichzelf te ontwikkelen en te emanciperen. Zowel huidige als toekomstige jeugdprofessionals moeten als het ware een spin in het web kunnen zijn met lange armen, die kwetsbare groepen vanuit de marge naar binnen kunnen halen. Integraal en interprofessioneel werken, en het vermogen om in te spelen op de eigen ervaringskennis van jongeren en opvoeders,

¹⁷ John A. Powell kiest er bewust voor om zijn naam met kleine letters te schrijven, in navolging van de bekende Amerikaanse schrijfster bell hooks, om de nadruk op zijn werk te leggen in plaats van op zijn persoon, en om bewustwording te creëren voor het feit dat de taal bijdraagt aan het in stand houden van dominante machtsverhoudingen.

¹⁸ Zie: <https://www.theguardian.com/inequality/2017/nov/08/us-vs-them-the-sinister-techniques-of-othering-and-how-to-avoid-them>

is hierbij belangrijk, zeker gezien de actuele beleidsontwikkelingen. “Een directieve manier van hulpverlening, gebaseerd op vooraf bepaalde (klinische) doelen en geprotocolleerde methoden, kan disempowerend uitpakken omdat mensen worden onderworpen aan hulpverlening. Een flexibele en integrale manier van hulpverlening, die zich kenmerkt door samenwerking en partnerschap, respect en gelijkwaardigheid, draagt juist bij aan empowerment.”¹⁹ Professionals die kunnen luisteren naar de ander, en die jongeren kunnen helpen bij het ontwikkelen van hun eigen stem en het vinden van hun eigen ruimte, kunnen processen van empowerment een positieve impuls geven. Ik wil vanuit mijn lectoraat onderzoeken hoe jeugdprofessionals die rol het beste op zich kunnen nemen.

Project: Ondersteuning Jongeren in Overgang naar Volwassenheid

Samen met de andere twee lectoraten die deel uitmaken van de onderzoeksgroep Welzijn en Empowerment, het lectoraat Dynamiek van de Stad en het lectoraat Empowerment en Professionalisering Sociaal Domein, voeren we een longitudinaal en vergelijkend onderzoek uit in drie steden²⁰ naar de ondersteuning van jongeren op weg naar volwassenheid. We richten ons in ons onderzoek vooral op jongeren die zich in een kwetsbare positie bevinden omdat zij een verhoogde kans hebben op het ontwikkelen van problemen op verschillende leefgebieden en op belangrijke transitie momenten, doordat ze te maken hebben met een disbalans tussen beschermende en risicofactoren²¹. Het kan gaan om jongeren met een licht verstandelijke beperking (LVB), jongeren met psychische problemen, voortijdig schoolverlaters, jongeren die in aanraking zijn geweest met politie en justitie, thuiszitters, jongeren zonder vaste verblijfplaats, vluchtelingen en asielzoekers. Overkoepelend gaat het om jongeren met een ondersteuningsbehoefte die dreigen maatschappelijk gemarginaliseerd te raken als zij niet, of niet op passende wijze begeleid worden. Roel van Goor en Marte Wiersma stellen dat deze groep heel wat groter is dan de hierboven genoemde risicogroepen (Van Goor & Wiersma, 2019). Door alleen bepaalde risicogroepen als kwetsbaar te typeren kan er gericht beleid ontwikkeld worden, maar is er minder aandacht voor beleid dat breed kan worden ingezet en adequate begeleiding van alle jongeren mogelijk maakt. Daarom hebben we in dit onderzoek ook oog voor gedeelde kwetsbaarheid. We gaan in ons onderzoek met veel verschillende jongeren in gesprek over hun eigen wensen en behoeften, maar bekijken ook wat het van professionals vraagt om deze jongeren op een respectvolle en passende manier te begeleiden, en hoe professionals zich kunnen verhouden tot de wetgevende en beleidskaders waarbinnen hun werk met deze jongeren zich afspeelt.

¹⁹ Zie: <https://www.sociale vraagstukken.nl/voorbij-zelfredzaamheid-tijd-voor-empowerment/>

²⁰ Zie: <http://www.opwegnaarvolwassenheid.nl>

²¹ Zie ook: <http://www.16-27.nl/kwetsbare-jongeren/typeringen/>

Empowerment

Binnen de huidige beleidscontext wordt empowerment vaak in één adem genoemd met andere 'kracht' termen zoals 'eigen kracht' en 'veerkracht'²² (Nuyts, 2012). Sociale professionals hebben als taak gekregen jongeren en hun ouders te helpen bij het activeren van hun eigen sociale netwerk en om processen van zelfredzaamheid te ondersteunen (Boumans, 2012, pp. 20-21). Ontwikkelingspsycholoog en empowerment expert Tine van Regenmortel definieert empowerment als "een proces van versterking waarbij individuen, organisaties en gemeenschappen greep krijgen op de eigen situatie en hun omgeving, via het verwerven van controle, het aanscherpen van kritisch bewustzijn en het stimuleren van participatie" (Van Regenmortel, 2008). Als we processen van empowerment willen begrijpen en stimuleren, moeten we ons niet alleen richten op de eigen kracht, veerkracht of vindbaarheid van de jeugd en haar opvoeders, maar ook op de analyse van bestaande maatschappelijke machtsverhoudingen. In de term empowerment zitten namelijk de woorden kracht én macht besloten, zoals collega Lilian Linders, lector Empowerment en Professionalisering Sociaal Domein, ook benadrukt in haar lectorale rede (2019).

De term empowerment is voortgekomen uit de traditie van de nieuwe sociale bewegingen die ontstonden in de jaren 60 van de vorige eeuw (Spierts, 1999; Boumans, 2012). De Braziliaanse pedagoog Paolo Freire gebruikte het begrip empowerment om te beschrijven hoe arme, analfabete boeren en arbeiders op basis van een kritische reflectie op hun levensomstandigheden en maatschappelijke positie in staat waren om een sterk actorschap te ontwikkelen, en zo samen sociale verandering konden organiseren. Freire ontwikkelde een 'pedagogiek van de onderdrukten', die erop is gebaseerd dat mensen zich het beste kunnen ontwikkelen als hun leerproces start vanuit hun eigen ervaringen en niet vanuit kennis die hen door 'experts' wordt aangereikt (2005 [1970]). In een actief bewustwordingsproces leerden de mensen waar Freire mee werkte inzien dat ze niet alleen het slachtoffer waren van hun omstandigheden. Ze leerden de potentie, en niet de beperkingen van hun handelen te benadrukken. Freire legde dus een duidelijk verband tussen individuele emancipatie en een collectief handelingsvermogen om sociale en politieke rechtvaardigheid te realiseren.

Het concept empowerment heeft dus van origine een collectieve emancipatoire lading, die verder gaat dan het participatie-credo waar het tegenwoordig vaak mee wordt geassocieerd. Empowerment impliceert niet alleen dat mensen 'mee kunnen doen' aan de maatschappij, maar ook dat ze voldoende sociale invloed en politieke inspraak hebben om mede de inrichting van de maatschappij vorm te geven. Bovendien impliceert empowerment niet alleen dat mensen in staat zijn om hun eigen leven naar wens vorm te geven, maar ook dat ze in staat zijn om te streven naar een gelijkwaardige verdeling van middelen (Boumans, 2012, p. 11). Sociaaleconomische basisvoorwaarden voor zelfontplooiing en betrokken gemeenschapsvormen die bijdragen aan sociale inclusie vormen dus een even belangrijk onderdeel van processen van empowerment als het versterken van het zelfbewustzijn, zelfvertrouwen en de zelfredzaamheid van mensen.

²² Zie bijv.: https://www.eigen-kracht.nl/assets/uploads/2016/01/20140716_Brochure_werken_met_EK-c_in_de_jeugdzorg_2011_webversie.pdf

Professionele én institutionele ondersteuning is belangrijk bij het waarborgen van die sociaal-economische basisvoorwaarden. Als ik binnen de context van mijn lectoraat spreek van de empowerment van jeugd in een kwetsbare of gemarginaliseerde positie, dan vind ik het belangrijk om te benadrukken dat kwetsbaarheid niet alleen kan leiden tot slachtofferschap, maar ook tot solidariteit, én dat professionals samen met jongeren processen van empowerment in gang kunnen zetten.

3. Veerkrachtig opgroeien

Boven het bed van mijn zoon Victor hangt een foto van een zoutvlakte. Een zee van rode en bruine aarde, wit zout, turquoise water en een strakblauwe hemel erboven. Ik nam de foto in maart 2016, toen ik met mijn vader in een jeep rondreed over de hoogvlakte tussen de Atacama woestijn en het Andes gebergte in het noorden van Chili. Ooit droomde mijn vader ervan om in dit onherbergzame niemandsland een benzinepomp te beginnen en er in alle rust zijn oude dag te slijten, wachtend op die ene auto per week die langs zou komen. Het liep anders. Nu waren we voor het eerst samen afgereisd naar deze plek die vreemd en thuis tegelijk was. Mijn vader had de route maanden van tevoren op de kaart uitgestippeld. We liepen rond in een oorverdovende stilte, onder de brandende zon tussen de palmbomen en ruïnes van wat ooit het dorp was waar mijn oma geboren werd, als dochter van een voorman die werkte in een van de vele salpetermijnen in de regio. Ik was net een paar weken zwanger en had last van de hoogte. Bij de zoutvlakte zat ik uit te puffen in de laadbak van de jeep en vergaapte me aan het buitenaardse landschap dat voor me lag. Ik dacht aan Victor, die toen nog Victor moest worden. Kijk maar, kleine, dacht ik. Kijk goed hoe prachtig het hier is. Deze plek hoort bij jou, net zoals je naam straks bij je hoort.

Er zijn zoveel verhalen die ik onze zoon wil vertellen. Over zijn eerste naam die hij te danken heeft aan de Chileense volkszanger Victor Jara. Over zijn tweede naam, die hij aan zijn Friese overgrootvader Jetze te danken heeft, die haringvisser was op de Zuiderzee voordat de Afsluitdijk kwam en de haring verdween. De zoutvlakte vertelt één verhaal naast vele andere verhalen. Welk verhaal zal hij straks vaker willen horen voor het slapengaan? Welke flarden zullen straks doorklinken als hij zijn eigen geschiedenis schrijft?

Veerkracht

Het vergt veerkracht van jongeren die een afwijkend verhaal hebben om hun stem te laten horen in een omgeving die hen daar niet altijd toe uitnodigt. Een van de kernthema's van het lectoraat Jeugd en Samenleving is veerkrachtig opgroeien. Net als bij het begrip empowerment, richten we ons bij onze interpretatie van veerkracht niet alleen op de eigen kracht van het individu, maar ook op de manier waarop de sociale omgeving jongeren kan ondersteunen in hun ontwikkeling.

Het begrip veerkracht wordt in de psychologische traditie al langer gebruikt om de mate te beschrijven waarin individuen in staat zijn om op een positieve manier om te gaan met trauma's of tegenslagen (Rutter, 1987; Werner & Smith, 1992; Campbell-Sills, Cohan, & Stein, 2006). Wij laten ons bij het lectoraat vooral inspireren door het sociaalecologische perspectief op veerkracht, mede ontwikkeld door de Canadese professor in sociaal werk Michael Ungar, en bestuderen welke sociale en culturele factoren de veerkrachtige ontwikkeling van kinderen en jongeren kunnen stimuleren (Ungar, 2012). Ungar ziet veerkracht niet als een statisch persoonlijkheidskenmerk, maar als een dynamisch samenspel tussen de manier waarop kinderen en jongeren omgaan met hun omstandigheden, en de manier waarop hun omgeving aan hun welzijn bijdraagt. Hij definieert veerkracht als de capaciteit die jeugdigen zowel individueel als collectief hebben om onder moeilijke omstandigheden toch voor hen betekenisvolle hulpbronnen te kunnen vinden en in te zetten. In het licht van deze procesmatige benadering van veerkracht is het belangrijk om te benadrukken dat het Engelse

woord 'resilience' zich leent voor een tweeledige vertaling naar het Nederlands. Enerzijds kunnen we spreken van weerbaarheid: de mate waarin kinderen en jongeren zich kunnen weren tegen schadelijke invloeden die een negatief effect op hun persoonlijke groei zouden kunnen hebben. Anderzijds kunnen we spreken van veerkracht: de mate waarin kinderen en jongeren met behulp van hun omgeving die keuzes kunnen maken die hun persoonlijke groei positief beïnvloeden (Enthoven, 2007). Een voorbeeld: pedagoog Stijn Sieckelinck stelt dat het onderscheid tussen 'weerbaarheid' en 'veerkracht' in het licht van de aanpak van polarisatie en radicalisering een belangrijk perspectiefverschil impliceert²³. Als we ernaar streven dat kinderen en jongeren weerbaar worden tegen populistische propaganda en extremistische verleidingen, dan redeneren we in feite vanuit een pedagogiek van de angst: we willen kinderen en jongeren beschermen tegen kwade invloeden en vrezende de kwetsbaarheid van kinderen die niet goed 'nee' kunnen zeggen. Als we de nadruk meer op veerkracht leggen, dan kunnen we redeneren vanuit een pedagogiek van hoop²⁴ (Dasberg, 1980; hooks, 2003): we willen kinderen en jongeren stimuleren om 'ja' te zeggen tegen datgene wat hun ontwikkeling positief kan beïnvloeden, zoals een vriendengroep waarin ze zichzelf kunnen zijn, of sociale kernwaarden waar ze zelf veel belang aan hechten.

Bij het lectoraat onderzoeken we hoe professionals passende ondersteuning kunnen bieden op basis van gedegen inzicht in de sociale processen die de veerkracht van kinderen en jongeren kunnen versterken.

Own your story

Dit brengt me op mijn eerste doelstelling. Vanuit het lectoraat wil ik toekomstige jeugdprofessionals stimuleren om zich al tijdens hun studie bewust te worden van hun eigen verhaal, vanuit die kennis open te staan voor en verbinding te maken met de verhalen van de jeugd waar ze mee werken, en jongeren waar nodig te ondersteunen bij het claimen van hun verhaal. Daarbij vind ik het belangrijk dat jeugdprofessionals oor hebben voor het hele verhaal van jongeren en dat ze jongeren kunnen helpen om zichzelf op een tijdlijn te plaatsen die hun verleden, heden en toekomst met elkaar verbindt. Tegenwoordig wordt in de ondersteuning aan jongeren in een kwetsbare positie sterk ingezet op horizonverbreding en het ontwikkelen van een toekomstperspectief. Professionals schrijven bijvoorbeeld een toekomstplan met jongeren in de overgang naar volwassenheid²⁵, waarin de professional en de jongere samen vaststellen welke ondersteuning nodig is op verschillende leefgebieden om de doelen te behalen die de jongere voor ogen heeft. Dit is een mooie manier om te werken aan integrale begeleiding van jongeren die bezig zijn een zelfstandig leven op te bouwen. Maar om een helder toekomstperspectief te ontwikkelen is het voor jongeren even belangrijk om zich bewust te zijn van hun roots, hun familiegeschiedenis en hun eerdere jeugdervaringen. Door middel van verschillende vormen van 'storytelling' kunnen jongeren hun eigen verhaal beter leren kennen én kunnen professionals het verhaal van de jongeren waar ze mee werken beter leren kennen.

²³ Zie: <https://fsw.vu.nl/en/research/expertise-labs/resilient-identities/index.aspx>

²⁴ Zie ook de afscheidsrede van professor in de pedagogiek Mischa de Winter: https://www.ris.uu.nl/ws/files/33028988/Afscheidscollege_mei_2017_webversie_definitief_30_5_2017.pdf

²⁵ Zie: <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/van-jeugd-naar-volwassenheid/Toekomstplan/Toekomstplan>

De nadruk die ik leg op verhalen, en op storytelling als een manier om samen met jongeren te werken aan empowerment is niet nieuw. Er bestaat een lange traditie van narratief onderzoek en narratief werken in het sociale domein (Kuipers, 2009; Bohlmeijer & Westerhof, 2006; Andrews, Squire, & Tamboukou, 2008; Freeman, 2003). Recent hebben collega lectoren Aminata Caïro, Machteld de Jong en Tina Rahimy gezorgd voor een groeiende aandacht voor het eigen verhaal van jongeren. Aminata Caïro is lector Inclusive Education aan de Haagse Hogeschool en stelt dat een inclusieve leeromgeving een omgeving is waarin ieders verhaal gewaardeerd wordt. Om ervoor te zorgen dat er meer kansengelijkheid komt in het onderwijs, moet er goed geluisterd worden naar de persoonlijke verhalen van studenten en moeten hun eigen voorstellen voor verandering serieus worden genomen. Caïro werkt in haar lectoraat vanuit inheemse kennisontwikkeling, waardoor dominante perspectieven op bestaande machtsverhoudingen en kennisbronnen, en de systematische ongelijkheid in instituties bekritiseerd kunnen worden vanuit het perspectief van gekoloniseerde volkeren²⁶. Daarbij heeft ze nadrukkelijk ook aandacht voor de plek die de verhalen over de roots van jongeren met een biculturele en migratieachtergrond innemen in het collectieve narratief over onze samenleving.

Ook Machteld de Jong, mijn collega lector Diversiteitsvraagstukken bij Inholland, legt de nadruk op het belang van het creëren van veilige en inclusieve ruimtes in de samenleving, en de rol die onderwijsinstellingen hierin kunnen en moeten spelen (De Jong, 2018, p. 15). De Jong refereert hierbij aan het werk van professor in de antropologie Halleh Ghorashi. Ghorashi bespreekt het belang van het vertellen van levensverhalen aan elkaar in een veilige of vertraagde tussenruimte, om duidelijk te maken hoe ervaringen in het verleden doorwerken in het nu en richting geven aan de toekomst²⁷. Door het luisteren naar de levensverhalen van anderen die van ons verschillen leren we bovendien begrijpen hoe persoonlijke overtuigingen, angsten en ambities zijn geworteld in persoonlijke ervaringen (Ghorashi, 2015). Dit delen van levensverhalen is ook belangrijk in de context van relaties tussen jongeren en jeugdprofessionals. Door de gemeenschappelijke elementen in verschillende levensverhalen te ontdekken kunnen patronen zichtbaar worden in de ervaringen van jongeren die zich in een vergelijkbare maatschappelijke positie bevinden en kunnen relaties versterkt worden, zowel tussen jongeren onderling, als tussen jongeren en professionals (Tilsen, 2018). Het bouwen aan een gedeeld verhaal kan gebeuren door ons eerst bewust te worden van die facetten van ieders verhaal die van elkaar verschillen of elkaar juist overlappen.

²⁶ Zie: https://www.dehaagsehogeschool.nl/docs/default-source/documenten-onderzoek/lectoraten/inclusive-education/boekje-inclusive-education.pdf?sfvrsn=130f60fa_2

²⁷ Zie: <http://hallehghorashi.com/nl/wp-content/uploads/2009/03/Alternatieve-troonrede-Halleh-Ghorashi.pdf>

Praktijkvoorbeelden: Beschermjassenhuis en Young in Prison

De verbinding tussen de kracht van verhalen en veerkrachtig opgroeien komt ook in het werkveld terug. Ik noem hier twee inspirerende praktijkvoorbeelden waar we in het onderwijs aandacht aan besteden.

Voormalig jeugdhulpverlener Kitlyn Tjin A Djie ontwikkelde het beschermjassenmodel om families met een diverse achtergrond beter in te bedden in hun krachtbronnen²⁸.

Ze constateerde dat de Nederlandse jeugdzorg een blinde vlek heeft voor de familiekracht en culturele bagage van families met een migratieachtergrond, die vaak over drie of vier generaties samen aan oplossingen werken voor sociale problematiek en maatschappelijke uitsluiting. Het beschermjassenmodel nodigt families uit om samen met hulpverleners in gesprek te gaan over hun familiestructuur, migratiegeschiedenis, culturele opvattingen en kernwaarden rondom opvoeding. Er wordt minstens drie generaties terug gekeken bij het maken van een genogram en aan de hand van een levenslijn ontvouwen zich verhalen die duidelijk maken hoe de situatie is ontstaan en waar de kracht vandaan kan komen om het familiesysteem en het culturele kapitaal van diegenen die ondersteuning nodig hebben in te zetten. Samen wordt gezocht naar belangrijke personen en familieleden, maar ook naar oude gewoonten en tradities die de familiebescherming kunnen bieden. Het delen van een intergenerationeel levensverhaal vormt dus de kern van het beschermjassen model (Tjin A Djie & Zwaan, 2012).

Young in Prison organiseert programma's op het gebied van sport, creativiteit en praktische vaardigheden om jongeren tijdens en na een periode van detentie te ondersteunen in hun persoonlijke ontwikkeling²⁹. Deze jongeren herkennen zich vaak maar voor een klein deel in de dossiers die bij de rechter, de justitiële jeugdinrichting of de reclassering op het bureau belanden. De dossiers benadrukken wat jongeren verkeerd hebben gedaan en zoomen in op hun problemen, maar de capaciteiten en positieve verhalen die jongeren over zichzelf kunnen vertellen blijven vaak onderbelicht. Young in Prison helpt daarom jongeren om door middel van creatieve expressievormen zoals rap, spoken word of visuele storytelling hun levensverhaal op te tekenen³⁰. De levensverhalen worden als formele interventie bij de dossiers gevoegd die mentoren en gedragswetenschappers over de jongeren te lezen krijgen en de jongeren werken zelf in het proces van het optekenen van hun eigen verhaal aan het vergroten van hun zelfvertrouwen en zelfkennis. Interessant aan dit project is dat er nadrukkelijk aansluiting wordt gezocht bij de eigen belevingswereld van jongeren. Ze kiezen zelf wat ze willen vertellen over hun leven, en maken gebruik van expressievormen waar zij zelf vanuit de populaire cultuur affiniteit mee hebben.

²⁸ Zie: <https://www.beschermjassen.nl>

²⁹ Zie: <http://www.younginprison.org>

³⁰ Zie: <https://www.sanctieuitvoering.nl/actueel/nieuws/2018/11/29/artikel-young-in-prison>

Een ongetemd verhaal

Ik wil ervoor waken levensverhalen niet te instrumenteel en eenduidig op te vatten. In de narratieve psychologie gaat men ervan uit dat mensen zich door middel van een geconstrueerd narratief bewust worden van hun eigen identiteit (Westerhof, 2008; Bohlmeijer, 2012). Ze plaatsen hun ervaringen in een samenhangend verband dat bij elkaar wordt gehouden door thematische of temporele plotlijnen. Hulpverleners willen mensen door middel van narratief werken helpen samenhang aan te brengen in de gebeurtenissen in hun leven en zo grip te krijgen op hun eigen verhaal en hun eigen situatie (Schreurs, 2011). Maar, de manier waarop mensen zichzelf construeren in hun levensverhaal impliceert altijd een selectieve reconstructie van hun levenservaringen en percepties. Een plotgedreven duiding van iemands levensverhaal kan inderdaad betekenis geven aan gebeurtenissen, maar tegelijkertijd ook zin ontnemen, omdat het multidimensionale karakter van een mensenleven wordt gereduceerd tot één rode draad. Rahimy wijst in haar openbare les op het risico dat narratief werken mensen dwingt om hun levensverhaal in een coherente, doelmatige vorm te gieten die aansluit bij de verwachtingen van hulpverleners. Zo kunnen bepaalde aspecten van iemands leven de aandacht krijgen terwijl andere aspecten, die niet verklaren hoe iemand in de problemen is gekomen, onderbelicht blijven. "Een mens is niet één verhaal, met een helder begin, midden en einde, maar een kluwen van verhalen met diverse beginnen en eindes. Iemands verhaal is al bij voorbaat een intersubjectieve chaos van alle mensen die in iemands leven passeren." (Rahimy, 2018, pp. 43-44)

Rahimy stelt dat elk verhaal in feite een internarratief is, een tussenverhaal. Daarom ben ik in de context van een meerstemmige gemeenschap niet alleen geïnteresseerd in de sociale 'vertraagde' tussenruimten waarin mensen naar elkaars levensverhalen kunnen luisteren, maar ook in de tussenruimten die een essentieel onderdeel uitmaken van ieder afzonderlijk levensverhaal. Ik heb niet alleen aandacht voor plotgedreven narratieven, maar ook voor wat de Amerikaanse professor in managementstudies David Boje ante-narratieven noemt (2001). Ante-narratieven zijn de levende verhalen die ervaringen, reflecties en gebeurtenissen weerspiegelen, voordat ze gevat worden in een samenhangend narratief dat we begrijpen omdat we er door middel van een heldere plotlijn letterlijk grip op kunnen krijgen. Ante-narratieven zijn juist non-lineair, incoherent en speculatief. Ze worden gekenmerkt door een inherente meerstemmigheid die doorklinkt in het levende verhaal zelf, voordat we er een rationeel navolgbare ordening in hebben aangebracht.

Het verhaal als internarratief zou dan opgevat kunnen worden als een verhaal dat in flarden vorm krijgt tussen de rode lijnen en de ongeordende, speculatieve chaos in. Deze benadering van verhalen past bij een postmoderne notie van 'ongetemde verhalen', die duidelijk maken hoe onze identiteit en subjectiviteit altijd worden opgebouwd uit een heterogene verzameling van verhaalelementen die we over onszelf vertellen of die over ons verteld worden (Sermijn, Loots, & Devlieger, 2009).

De bereidheid om naar de verhalen van jongeren te luisteren als ‘ongetemde verhalen’ maakt het mogelijk om ook aandacht te hebben voor de gevoelsmatige, onlogische en eigenzinnige elementen in hun levensverhaal die niet noodzakelijkerwijs binnen een eenduidige plotlijn passen. Het proces van opgroeien is immers een exploratief proces waarin jongeren in relatie tot zichzelf en anderen steeds grenzen verkennen, nieuwe terreinen betreden en al zoekend, in de ‘flow’ van de ervaring, uitproberen welke kant ze op willen gaan. Over hun proces van opgroeien valt niet één verhaal te vertellen, en het luisteren naar internarratieven impliceert dat er naast het verhaal dat we op een bepaald moment horen nog vele andere verhalen kunnen bestaan. Niet alleen de gemeenschap waarin jongeren in het hedendaagse Nederland opgroeien is dus meerstemmig, maar zij zijn het zelf ook.

Een houding van interesse

We onderzoeken bij het lectoraat wat het van jeugdprofessionals vraagt om verbinding te kunnen maken met de verhalen van jongeren, en om hen te helpen hun eigen verhaal te claimen. Dit doen we ook in een opleidingscontext, waarin we toekomstige professionals die zelf jongere zijn uitnodigen om zich bewust te worden van hun eigen verhaal en waarin we de uitwisseling van verhalen tussen verschillende jongeren stimuleren. We beogen hiermee concreet invulling te geven aan het competentiecluster voor de hbo-jeugdprofessional dat gaat over het opbouwen van een samenwerkingsrelatie gebaseerd op wederzijds vertrouwen en respect tussen professionals en jeugdigen³¹. Ook beogen we hiermee aan te sluiten bij de bouwstenen van het profiel sociaal werk - jeugd die gaan over de gebruikers en werkwijzen van sociaal werk: hoe kun je het sociaal functioneren van jeugdigen in interactie met hun sociale omgeving positief beïnvloeden en welke benaderingen of methoden aangaande opvoeden en begeleiden kunnen hier bij helpen?³² Tot slot beogen we hiermee aan te sluiten bij de competenties van de hbo-pedagoog die gaan om het stimuleren van de ontwikkeling van jeugdigen en om de bejegening van jeugdigen³³.

Een houding van interesse vormt hierbij een belangrijk uitgangspunt. De Inholland bacheloropleiding Social Work kiest bijvoorbeeld voor handelen uit interesse als basis voor haar visie op onderwijs. De Rotterdamse filosoof Henk Oosterling benadrukt dat elke identiteit altijd tussen het zelf en het andere wordt vormgegeven, en dat wij zelf en onze relatie met anderen dus altijd letterlijk door een tussen-zijn of een inter-esse worden bepaald (1999). In psychologisch opzicht impliceert

³¹ Zie: <https://skjeugd.nl/wp-content/uploads/2017/12/Competentieprofiel-hbo-professionals-in-jeugdhulp-en-jeugdbescherming-versie-1-1.pdf>

³² Zie: https://www.vereniginghogescholen.nl/system/profiles/documents/000/000/212/original/Landelijk_opleidingsdocument_Sociaal_Werk_-_downloadversie.pdf?1494439200

³³ Zie: https://www.vereniginghogescholen.nl/system/profiles/documents/000/000/031/original/opl._20en_20comp._20profiel_20pedagogiek.pdf?1437556737

'interesse' een 'belanghebbende betrokkenheid' in relaties tussen mensen, maar het is ook een basale zijneigenschap. Oosterling laat zich inspireren door de Franse filosoof Jean-Luc Nancy, die beschrijft hoe het menselijk bestaan niet wordt gekenmerkt door een primaire eigenheid of een 'ik' van waaruit we relaties met anderen aangaan. Ons bestaan wordt juist gekenmerkt door een relatie tussen een eigen, unieke enkelvoudigheid en een meervoudigheid van verschillende ervaringen, identiteitskenmerken en contacten. Onze identiteit is dus altijd al, vanaf het begin relationeel, en wordt als het ware gevormd op een drempel, in een soort tussenruimte tussen het zelf en het andere (Nancy, 2000). Dit relationele karakter van ons bestaan kan nooit worden gefixeerd in statische begrippen, omdat de drempel niet een plek is waar we verblijven, maar eerder een plek is die we kruizen, in een constante beweging van de ene bestemming naar de andere, zonder ooit echt aan te komen.

De ondersteuning van het veerkrachtig opgroeien van jongeren in een meerstemmige gemeenschap vraagt om een relatie tussen jeugdprofessionals en jongeren die gekenmerkt wordt door interesse, en waarin aanpak en afspraken niet bij voorbaat bepaald worden door een van de partijen, maar ontstaan in de relatie tussen jongeren en jeugdprofessionals. Dit idee ligt ten grondslag aan de presentiebenadering waar ook binnen het straathoekwerk en talentgericht jongerenwerk mee wordt gewerkt (Metz, 2011; Kooijmans, 2016). De presentiebenadering gaat ervan uit dat jeugdprofessionals een vertrouwensband met jongeren opbouwen door in eerste instantie er simpelweg voor ze te zijn (Baart, 2001). De professional accepteert jongeren zoals ze zijn, zonder verwachtingen, en waakt ervoor om hen normen op te leggen, of ze te wijzen op hun afwijkende gedrag. Gedragsveranderingen worden niet afgedwongen, maar er wordt gewerkt vanuit de wensen die jongeren zelf hebben om hun leven zinvol vorm te geven. Hierdoor krijgt de jongere in kwestie de ruimte om zich een volwaardig mens te voelen in plaats van een 'geval'. Het leren kennen van het hele verhaal dat jongeren te vertellen hebben over hun leven, in plaats van de verhalen die gaan over de problemen waar jongeren tegenaan lopen, past bij deze benadering.

Ik wil samen met huidige en toekomstige professionals onderzoeken hoe de ondersteuning van jongeren het beste in een relationele context kan worden vormgegeven en welke rol verhalen, het claimen van verhalen en het oprecht luisteren naar verhalen hierbij kunnen spelen.

Project: Leergemeenschap Word in Progress

We zijn in 2019 begonnen met een pilot voor een nieuwe leergemeenschap gericht op de kracht van verhalen: Word in Progress. Studenten Pedagogiek en Social Work maken kennis met verschillende creatieve werkvormen, zoals vloggen, spoken word, veranderingstheater en digital storytelling, waarin handvatten aangereikt worden 'to own your story'. Centraal staat de kracht van het eigen verhaal in relatie tot identiteitsvorming, veerkracht en leefomgeving. De studenten oefenen buiten het traditionele klaslokaal met skills die in hun toekomstige beroep van belang zijn om vanuit inzicht in hun leefwereld een vertrouwensband op te bouwen met jongeren. De leergemeenschap biedt studenten de ruimte om hun eigen visie op maatschappelijke ontwikkelingen in te brengen en niet alleen af te gaan op de analyses die ze vanuit hun studieboeken mee krijgen. Bovendien werken de studenten binnen de leergemeenschap aan hun eigen – persoonlijke en professionele – empowerment. Dit doen ze in een interprofessioneel leer-werkverband omdat studenten van twee opleidingen uit verschillende steden aan de leergemeenschap deelnemen, en omdat ze tijdens het trainingstraject verschillende lokale contexten bezoeken waar professionals over traditionele schotten heen met elkaar samenwerken, bijvoorbeeld in wijkteams.

We richten ons niet per se op de studenten die de hoogste cijfers halen, maar op de studenten die een voorbeeldfunctie kunnen vervullen omdat ze extra gemotiveerd zijn en over talenten beschikken – bijvoorbeeld op creatief gebied – die in het contact leggen met jongeren waardevol kunnen zijn. Bovendien beogen we met deze leergemeenschap een 'sense of belonging' te versterken in onze opleidingen die worden gekenmerkt door een hele diverse studentenpopulatie. We hebben veel studenten met een biculturele achtergrond en studenten die de grootstedelijke problematiek van de doelgroepen waar ze later mee willen werken van dichtbij kennen. Juist voor deze studenten kan extra coaching en training in een leergemeenschap aantrekkelijk zijn en een emancipatoire functie vervullen.

Desire paths

Door te luisteren naar de unieke en veelzijdige levensverhalen van jongeren kunnen jeugd-professionals ook aansluiten bij de eigen ervaringskennis van jongeren. Dat is niet vanzelfsprekend in een postmoderne tijd waarin opvoeding soms juist een eenduidig antwoord lijkt te moeten bieden op de veelheid aan vragen die zijn ontstaan na het verlies van traditionele gezagsverhoudingen en de toename aan individuele keuzemogelijkheden. Maatschappelijke opvoedinstituties gaan vaak uit van een vaststaande, gestandaardiseerde levensloop of levensbiografie, zoals pedagoog Frieda Heyting het verwoordt (Heyting, 1996, p. 151). Op het kinderdagverblijf, op school, en in

de jeugdhulpverlening wordt gewerkt met kindvolgsystemen en andere monitoringssystemen die de ontwikkelingen van de jeugd afmeten aan bepaalde leerdoelen en gemiddelden. Kinderen en jongeren staan echter niet alleen in de wereld zoals hun ouders willen dat ze in de wereld staan, of zoals het standaard script voorschrijft dat we als samenleving voor de opgroeiende jeugd hebben bedacht. Ze staan op hun eigen manier in de wereld, en hun persoonlijke ervaringen zijn net zo goed een belangrijke bron van kennis over veerkrachtig opgroeien als bepaalde pedagogische bronnen. Opvoedverantwoordelijkheid is in dit licht niet iets dat je kunt nemen 'in lijn met vooraf bepaalde regels of criteria, omdat dit in de weg staat van een ontvankelijkheid voor het kind in zijn andersheid', en voor de manier waarop een kind of jongere zelf zijn weg in de wereld vindt (Van Goor, 2016, p. 175). Opvoeden doen we ook in een ontmoeting met het kind of de jongere als ander, een ontmoeting waarin opvoeders en kinderen samen actief op zoek zijn naar antwoorden op de vraag hoe we met elkaar om willen gaan. Heyting gebruikt het idee van 'narratief meesterschap', om uit te leggen dat opvoeding ook zal moeten gaan over 'hoe kinderen het vermogen ontwikkelen om zelf vorm te geven aan het verhaal over hun eigen leven in relatie tot een steeds veranderende wereld' (ibid.).

Het stimuleren van de veerkracht en empowerment van jongeren vergt begeleiding en het ontsluiten van hulpbronnen, maar ook interesse voor de alternatieve routes die jongeren voor zichzelf uitstippelen. Als opvoeders willen we jongeren graag op het rechte pad zetten en houden, maar jongeren laten zich niet altijd even gemakkelijk leiden. De olifantenpaadjes die mensen zelf uitslijten als ze van het aangelegde voetpad afwijken om een kortere, of meer praktische looproute zonder obstakels te kiezen worden in het Engels 'desire paths' genoemd. Het is een mooie metafoer om na te denken over de routes die jongeren kiezen om zichzelf te ontdekken, om de gemeenschappen te vinden waar ze toe willen behoren en om de situaties te vermijden waarin ze zich ingeperkt, verkeerd begrepen of uitgesloten voelen. In het onderzoek van mijn lectoraat wil ik de 'desire paths' volgen die jongeren zelf uitslijten buiten de gebaande paden die een 'maatschappelijk verantwoorde' opvoeding voorschrijft.

Narratief onderzoek

Het lectoraat zal de komende jaren veel gebruik maken van narratieve onderzoeksmethoden. Daarbij kijken we zowel naar het 'wat' van verhalen als naar het 'hoe' van verhalen (Sools, 2012). Aan welke levenservaringen en perspectieven geven kinderen en jongeren uitdrukking in hun eigen verhalen (Ord et al, 2018), hoe kiezen zij ervoor om over hun ervaringen te vertellen, en hoe kunnen we als onderzoeker inzicht krijgen in hun leef- en belevingswereld door te luisteren naar hun verhalen? Dit doen we voor een groot deel al in verschillende lopende projecten door gebruik te maken van kwalitatieve en etnografische onderzoeksmethoden zoals diepte-interviews en participatieve observaties in de wijk.

We willen daarnaast ook onderzoeken hoe de identiteit en maatschappelijke positie van kinderen en jongeren vorm krijgt in discursieve praktijken, of het vertellen van verhalen. Dit kunnen verhalen zijn op verschillende niveaus: verhalen die jongeren over zichzelf vertellen, verhalen die ouders en jeugdprofessionals over de jeugd en hun relatie met de jeugd vertellen, en verhalen die op publiek, maatschappelijk niveau worden uitgewisseld over de jeugd. Bij het beantwoorden van deze 'hoe' vraag reflecteren we op de gesitueerdheid van verhalen en hebben we bewust oog voor de rol die de onderzoeker speelt in het ophalen en analyseren van verhalen. We bekijken bovendien hoe de jeugd in het proces van opgroeien wordt beïnvloed door dominante maatschappelijke en culturele vertogen, en hoe jongeren zich daar in het vertellen van hun eigen verhalen toe verhouden. Daarbij hebben we speciale aandacht voor de emancipatoire werking van het vertellen van verhalen, bijvoorbeeld waar het gaat om het aanpassen van, toe-eigenen van of weerstand bieden aan dominante vertogen die jongeren als stigmatiserend of belemmerend ervaren in hun identiteitsontwikkeling. Wat hierbij steeds op de achtergrond meespeelt is de vraag of wij als onderzoekers bij het doen van ons onderzoek voldoende aandacht hebben voor het hele verhaal, en de complexiteit van dat hele verhaal, van de jeugd, de opvoeders en de jeugdprofessionals die we spreken. We willen oor blijven houden voor meerstemmigheid.

4. Veranderend vakmanschap van jeugdprofessionals

“Waarom geen ijsberen?” Juan trekt een van zijn wenkbrauwen op en kijkt me vragend aan. Ik ben uit het veld geslagen en val stil. Net stond ik nog in rap tempo mijn promo-praatje over mijn onderzoek tegen hem af te steken. Nu staar ik blanco terug. Ik heb geen idee wat hij bedoelt. Juan grinnikt en laat me nog even in stilte zweten. Hij is een lokale community organizer en maatschappelijk werker, die zich inzet voor een belangenorganisatie van gevangenen, ex-gevangenen en hun families. Ik ontmoette hem in 2015 in West-Oakland toen ik in de VS onderzoek deed naar de verhalen van ex-gevangenen over politiek engagement. Juan is het schoolvoorbeeld van de geëmancipeerde ex-delinquent. In zijn jeugd was hij straatrecruiter van een gang en hij zat een gevangenisstraf van vijf jaar uit. Nu ondersteunt hij gevangenen en hun families en doet hij veel politiek lobbywerk; om de langdurige eenzame opsluiting van gevangenen in Californië afgeschaft te krijgen, en om er voor te zorgen dat ex-gevangenen niet meer op elk sollicitatieformulier een hokje hoeven aan te kruizen bij de vraag of ze een strafblad hebben.

Ik sta bij een standje op de lokale zondagse markt waar Juan T-shirts verkoopt. Mensen schieten hem van alle kanten aan. Ik voel me opgejaagd en wil hem er graag zo snel mogelijk van overtuigen dat hij mee moet doen aan mijn onderzoek. Maar Juan laat zich niet zo gemakkelijk voor mijn karretje spannen. “De ijsberen”, zegt hij weer, nu serieus kijkend. “Wist je dat de ijsberen in rap tempo hun natuurlijke habitat aan het verliezen zijn door de smeltende poolkappen? Ze zijn met uitsterven bedreigd. Een grote tragedie, waar snel iets tegen ondernomen moet worden. Waarom doe je daar geen onderzoek naar?” “Tranquilo, tranquilo”, lacht Juan nu: “Ik stel deze vraag aan iedereen die iets van me wil. Neem je tijd om er over na te denken.” Tsja, waarom gevangenis en geen ijsberen? Ik vertel Juan dat ik zelf nooit in de verleiding kwam om het criminele pad op te gaan, maar wel weet wat het betekent om er op jonge leeftijd alleen voor te staan. Dat ik me druk maak over de vraag waarom sommige jongeren wel goed terecht komen en anderen niet. Dat ik denk dat er uit de verhalen van ‘OG’s’ zoals Juan, die ervoor hebben gekozen om zich na een periode van detentie in te zetten voor sociale rechtvaardigheid, lessen te leren zijn. Juan knikt. “Ok”, zegt hij, “nu heb ik een idee wat je drijft en kunnen we met elkaar in gesprek gaan. Kom morgen langs op mijn kantoor. Ik wil niet geïnterviewd worden door een anonieme onderzoeker, maar ik wil wel met je van gedachte wisselen over de vraag hoe we jongeren die gemarginaliseerd dreigen te raken kunnen ondersteunen.”

Politisierend werken

Van Juan heb ik geleerd hoe belangrijk het is om je niet alleen bewust te zijn van je eigen verhaal, maar ook om een verbinding te leggen tussen dat verhaal en de maatschappelijke vraagstukken die je aan het hart gaan. Waarom kiezen we ervoor om onszelf in te zetten voor de doelgroepen waar we ons voor inzetten, en hoe kunnen we aan anderen uitleggen hoe onze drijfveren in ons werk niet alleen samenhangen met onze persoonlijke ervaringen, maar ook met onze idealen op maatschappelijk niveau? Het innemen van een bewuste positie in de maatschappelijke context waarin de jeugd opgroeit, en het vermogen om uit te leggen wat we met ons werk hopen te bereiken, hoort bij de professionele houding van jeugdprofessionals. Gezien de verschuiving van focus in politiek en beleid van de verzorgingsstaat naar de participatiesamenleving is het

belangrijk dat professionals in het sociaal domein zich verhouden tot de maatschappelijke context, beleidscontext en politiek-ethische vraagstukken die de achtergrond vormen van veranderingen in hun beroepspraktijk.

Veranderend vakmanschap van jeugdprofessionals is het tweede kernthema van mijn lectoraat. Binnen dat thema richten we ons vooral op het versterken van het maatschappijkritische bewustzijn van toekomstige jeugdprofessionals. Met deze doelstelling sluiten we aan bij de bouwstenen van het profiel sociaal werk - jeugd die gaan over de organisatie, maatschappelijke context en professionalisering van sociaal werk³⁴. Studenten moeten zich bewust worden van de verhouding tussen burger, overheid en civil society, en van beleidsontwikkelingen in het sociaal domein. Bovendien moeten ze zich bewust worden van hun verhouding tot andere professionals, met aanvullende specialismen, die bij kunnen dragen aan de ondersteuning van jeugd op verschillende leefgebieden. Een kritische reflectie op de relatie tussen het persoonlijke en maatschappelijke kan bijdragen aan het competentiecluster voor de hbo-jeugdprofessional dat is gericht op interdisciplinair samenwerken met en rond jeugdigen³⁵. Ook van pedagogiek studenten wordt verwacht dat zij de voorwaarden leren scheppen voor opvoeding door bijvoorbeeld beleidsmatig te sturen en adviseren en inhoudelijk af te stemmen over de grenzen van deskundigheden en instellingen heen. De tweede doelstelling van mijn lectoraat sluit bovendien aan bij de competentie van de hbo-pedagoog om verantwoordelijkheid te nemen voor het eigen beroepsmatig handelen en om een visie op de waardengebonden opvattingen die het pedagogisch handelen bepalen te ontwikkelen³⁶.

In samenwerking met de opleidingen Pedagogiek en Social Work beoog ik te onderzoeken hoe toekomstige professionals hun eigen invulling kunnen geven aan de opdrachten die besloten liggen in de internationale definitie van het beroep sociaal werk, en aan hun eigen normatieve professionaliteit.

Social work is a practice-based profession and an academic discipline that promotes social change and development, social cohesion, and the empowerment and liberation of people. Principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversities are central to social work. Underpinned by theories of social work, social sciences, humanities and indigenous knowledge, social work engages people and structures to address life challenges and enhance wellbeing³⁷.

In deze definitie ligt de nadruk naast het leveren van een bijdrage aan de empowerment van mensen ook op het nastreven van maatschappelijke draagkracht en sociale rechtvaardigheid (Scholte, 2018). De vraag hoe jeugdprofessionals in de huidige Nederlandse context vorm kunnen geven aan deze

³⁴ Zie: <https://www.studeersnel.nl/nl/document/nhl-stenden-hogeschool/social-work/overige/landelijk-opleidingsdocument-sociaal-werk/1304796/view>

³⁵ Zie: <https://skjeugd.nl/wp-content/uploads/2017/12/Competentieprofiel-hbo-professionals-in-jeugdhulp-en-jeugdbescherming-versie-1-1.pdf>

³⁶ Zie: https://www.vereniginghogescholen.nl/system/profiles/documents/000/000/031/original/opl_20en_20comp_20profiel_20pedagogiek.pdf?1437556737

³⁷ Zie: https://www.vereniginghogescholen.nl/system/profiles/documents/000/000/212/original/Landelijk_opleidingsdocument_Sociaal_Werk_-_downloadversie.pdf?1494439200

opdracht is naar mijn mening nog onvoldoende beantwoord. Hoe kun je als jeugdprofessional niet alleen gedragsverandering van kinderen en jongeren nastreven, maar ook een changemaker zijn op maatschappelijk niveau?

De Inholland opleiding Social Work kiest er in lijn met de internationale definitie bewust voor om de opgave van sociaal werk breed op te vatten: het gaat niet alleen om het bevorderen van participatie en sociaal functioneren, maar ook om het bevorderen van sociale rechtvaardigheid, het creëren van gelijke kansen en het tegengaan van armoede en sociale uitsluiting. Bij de Inholland Bachelor Social Work in Rotterdam wordt bijvoorbeeld de course 'Op verhaal komen' gegeven, waarin studenten leren om de belangen van mensen te behartigen door van kleine verhalen publieke kwesties te maken. Een analyse die zich beweegt van het persoonlijke naar het publieke en weer terug zal hen in staat stellen hun eigen, kritische positie in te nemen ten opzichte van dominante opvoedingscripts, scenario's voor maatschappelijke participatie en modellen voor goed burgerschap.

Het leggen van analytische verbanden tussen de verhalen van de jeugd waar ze mee werken en maatschappelijke vraagstukken zal toekomstige professionals bovendien helpen om het leven van diegenen die ondersteuning nodig hebben niet alleen te beschouwen als het resultaat van individuele keuzes, maar ook inzicht te krijgen in 'structurele oorzaken van sociale ongelijkheid, sociaal onrecht en ongelijke machtsrelaties', zoals Richard de Brabander stelt³⁸. De Brabander is hoofddocent Social Work bij Inholland Rotterdam en per oktober 2019 lid van de kenniskring van mijn lectoraat. Hij pleit voor een hernieuwde politisering van het sociaal werk en zal zich in zijn aankomende postdoc onderzoek gaan richten op de ethisch-politieke dimensie van empowerment. Hoe kan er toegewerkt worden naar een verbreding van de beroepsethiek van sociaal werkers, met aandacht voor de politieke ordening en structurele oorzaken die met individuele morele dilemma's samenhangen?

Ook Van Pelt en Spierts betogen in een recent essay in het Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken dat sociale professionals, in navolging van een nieuwe visie op sterk sociaal werk in Vlaanderen, in Nederland kritischer moeten kijken naar de eisen waar mensen in toenemende mate aan moeten voldoen om nog professionele ondersteuning te mogen verwachten, en de sancties die worden opgelegd wanneer ze niet het juiste gedrag vertonen³⁹. In Vlaanderen wordt al gesteld dat sociaal werkers sociale rechtvaardigheid kunnen nastreven niet alleen door verbindend te werken, maar ook door politiserend te werken: sociaal werkers hebben de verantwoordelijkheid iets te doen aan de structurele mechanismen die sociale problemen veroorzaken. Ze hebben een verantwoordelijkheid om mensenrechten en sociale rechten te waarborgen, door niet alleen individuele cliënten te helpen, maar ook door zich publiekelijk uit te spreken en "terug te praten tegen het beleid". De tweede doelstelling van mijn lectoraat is daarom in feite gericht op de empowerment van de jeugdprofessional zelf.

³⁸ Zie: <https://www.socialevraagstukken.nl/politiseren-gaat-verder-dan-waarborgen-van-rechten/>

³⁹ Zie: <https://www.socialevraagstukken.nl/vlaanderen-eeen-inspiratiebron-voor-nederlands-sociaal-werk/>

De kracht van tegenverhalen

Hoe kunnen jeugdprofessionals een begin maken met dit politiserend werken? Een aanknopingspunt is de realisatie dat de eigen verhalen van kinderen, jongeren en hun opvoeders ook een manier kunnen zijn om 'terug te praten tegen' bepaalde dominante vertogen of een bepaalde dominante ordening van de samenleving (Tilsen, 2018). 'Tegenverhalen' kunnen een emancipatoire werking hebben omdat ze bepaalde onderbelichte ervaringen kunnen verhelleren en tegelijkertijd een tegengeluid kunnen bieden aan bepaalde mainstream discourses, of die nu gaan over opvoeding, participatie of goed burgerschap. Ik ontleen de term 'tegenverhaal' of 'counter-narratief' aan een feministische traditie binnen het narratieve onderzoek die sterk is geïnspireerd door het werk van de Franse filosoof Michel Foucault. In deze traditie worden verhalen niet op zichzelf geanalyseerd, maar bekeken binnen de context van maatschappelijke machtsverhoudingen waarin ze tot stand zijn gekomen. Waar ik het begrip 'tussenverhaal' vooral gebruik om te wijzen op de interne meerstemmigheid van elk verhaal, gebruik ik het begrip 'tegenverhaal' om de bredere maatschappelijke dynamiek te bespreken waarin verhalen zijn ingebed. In de sociale context van een meerstemmige gemeenschap kunnen tegenverhalen 'tegenkracht' bieden om veranderingen in machtsverhoudingen bespreekbaar en mogelijk te maken.

Narratieve onderzoekers Michael Bamberg en Molly Andrews definiëren counter-narratieven als de geleefde verhalen die mensen vertellen om impliciet of expliciet verzet te bieden tegen dominante culturele narratieven (Bamberg & Andrews, 2004). Dit hoeven geen grootse verhalen te zijn over revolutionaire activiteiten, het kunnen ook hele kleine, persoonlijke verhalen zijn over ervaringen of opvattingen die afwijken van de normatieve, culturele of sociaaleconomische standaard die binnen een samenleving als normaal of geaccepteerd wordt gezien (Tamboukou, 2008). Het kunnen bijvoorbeeld verhalen zijn van vrouwen die vertellen over hun keuze om geen borstvoeding te geven en daarmee vraagtekens zetten bij algemeen geaccepteerde opvattingen over goed moederschap, of van jongeren die vertellen over het plezier dat ze halen uit hangen op straat en daarmee algemeen geaccepteerde opvattingen over vrijetijdsbesteding onder pubers van een andere kant belichten. Wat alle counter-narratieven in ieder geval met elkaar gemeen hebben is dat ze afwijken van de 'master narratieven' die vaak op normatieve wijze een gangbaar levenspad omschrijven. Deze master narratieven vertellen ons dus niet alleen wat gemiddeld is, maar ook wat goed of normaal is, en bieden daarmee een mainstream frame voor menselijke ervaringen. Ze vormen een blauwdruk voor verhalen over een bepaald thema, bijvoorbeeld over de weg die jongeren afleggen naar volwassenheid.

Master narratieven reproduceren over het algemeen zichzelf, omdat mensen bepaalde dominante verhaallijnen internaliseren en hun eigen ervaringen binnen deze verhaallijnen proberen in te passen om zo aan bepaalde normen te kunnen voldoen. Het aannemen van een master narratief helpt mensen om zich te kunnen identificeren met bepaalde maatschappelijke verwachtingspatronen, of het nu gaat om de manier waarop ze na hun eindexamen hun eerste baan vinden of om de manier waarop ze de babykamer van hun eerste kind inrichten (Afflerback, Koontz Anthony, Carter, & Grauerholz, 2014). Ervaringen die niet passen binnen de mainstream plotlijn van een master narratief

kunnen zowel verwarring als frustratie oproepen. Hoe kunnen we onszelf begrijpen en ons leven als betekenisvol ervaren wanneer het niet voldoet aan de gebruikelijke verhalen die we om ons heen horen en waarmee we zijn opgegroeid? De verhalen over afwijkende ervaringen of opvattingen zijn echter niet betekenisloos, maar kunnen juist een nieuw licht werpen op de verhalen die we als vanzelfsprekend zijn gaan beschouwen.

De verhalen van afwijkende of gemarginaliseerde personen of groepen definiëren het grensgebied van de mainstream en maken daarmee veel inzichtelijk over de sociale dynamiek in onze samenleving. Tegenverhalen laten niet alleen zien hoe het leven van de afwijkende 'ander' eruit ziet, maar geven tegelijkertijd ook inzicht in de sociale constructie van wat we als 'normaal' zijn gaan begrijpen. Natuurlijk hangt het van ons referentiekader af wat we beschouwen als master narratief en wat als counter narratief. Kinderen die in religieuze of seculiere gezinnen zijn opgevoed kunnen bijvoorbeeld hele verschillende beelden hebben van 'goed' ouderschap. Tegelijkertijd zijn er altijd bepaalde dominante culturele narratieven die binnen een bepaalde samenleving een belangrijke rol spelen. Bij het luisteren naar de verhalen van jongeren is het voor jeugdprofessionals goed om steeds bewust te bekijken op welke manier die verhalen zich verhouden tot dominante culturele of maatschappelijke scripts. Wanneer de verhalen van jongeren daar niet vanzelfsprekend mee samen vallen is het de vraag in hoeverre zij de ruimte nemen én krijgen om van deze scripts af te wijken.

Jeugdprofessionals kunnen zich echter niet tot de tegenverhalen van jongeren verhouden zonder steeds een bewuste normatieve afweging te maken. Tegenverhalen zijn niet automatisch goed en het creëren van ruimte voor de tegenverhalen van jongeren heeft niet automatisch een positieve impact op hun persoonlijke ontwikkeling. Bovendien kunnen tegenverhalen die afwijken van de maatschappelijke norm ook een bepaald maatschappelijk evenwicht uit balans brengen. Hoe moet een pedagoog bijvoorbeeld omgaan met ouders die hun kinderen weigeren in te enten? Of hoe gaat een jongerenwerker het gesprek aan met een jongere die extremistische opvattingen heeft en zich op basis daarvan onverdraagzaam opstelt naar anderen toe? Dergelijke situaties vragen om een sterke visie op de eigen normatieve professionaliteit van jeugdprofessionals. Zij maken constant normatieve en moreel geladen keuzes, die niet alleen samenhangen met deskundigheidsnormen en dominante morele kaders in het domein van politiek, beleid en cultuur, maar ook met morele en existentiële waarden (Kunneman, 2007). Hoe verhoudt datgene wat de professional goed vindt zich tot datgene wat ouders of jeugdigen goed vinden? Het direct en eenzijdig veroordelen van een afwijkend normen en waardenpatroon leidt doorgaans niet tot toenadering. Ook als bepaalde tegenverhalen vanuit een professionele optiek schadelijk zijn, is het belangrijk om deze verhalen serieus te nemen, er naar te luisteren en te onderzoeken waarom ouders of jeugdigen hier betekenis aan ontlenu. In plaats van het simpelweg veroordelen van bepaalde tegenverhalen, kunnen professionals samen met ouders en jongeren de veelheid aan verhalen onderzoeken die voor hen belangrijk zijn, en hen motiveren om de nadruk te verleggen van schadelijke verhalen naar constructieve verhalen.

Alledaags verzet

De dynamiek tussen dominante verhalen en tegenverhalen speelt niet alleen een rol in het leven van de jongeren die professionals ondersteunen, maar ook in hun dagelijkse omgang met beleid. Het werkveld is gebonden aan bepaalde beleidskaders en prestatieafspraken die het soms lastig maken voor professionals om samen met kinderen, jongeren en ouders te bepalen hoe ondersteuning het beste kan worden vormgegeven. Socioloog Marc Hoijtink deed onderzoek naar sociale wijkteams en constateerde dat professionals regelmatig ervaren dat er voor cliënten wordt bepaald wat goed voor ze is zonder eerst met ze in gesprek te gaan (Hoijtink, 2018). Bovendien ervaren professionals dat hen bepaalde nieuwe beelden van professionaliteit worden opgedrongen, bijvoorbeeld over het centrale idee van zelfredzaamheid als ijkpunt voor de kwaliteit van hun werk, en dat er weinig ruimte is om beleid waar ze in de werkpraktijk niet achter staan te veranderen. Om zich kritisch te kunnen verhouden tot de verwachtingen die het beleid met zich mee brengt ontwikkelen professionals hun eigen tegengeluid. Dit gebeurt vaak op een heel alledaags niveau, bijvoorbeeld in de grappen die collega's onderling uitwisselen. Hoijtink noemt het gebruik van humor in directe respons op beleid een vorm van 'stil verzet'. Het helpt professionals om zich tegelijkertijd aan te passen aan de omstandigheden waarin ze werken, én om subtiele kritiek te uiten op politieke krachten die ze in hun werk als ongrijpbaar ervaren.

In het vertellen en delen van tegenverhalen schuilt een emancipatoire kracht die een belangrijke stap kan vormen op weg naar empowerment van zowel jongeren als jeugdprofessionals. Het delen van tegenverhalen kan een manier zijn onderlinge solidariteit te genereren. In zijn analyse van stil verzet refereert Hoijtink aan het werk van de Amerikaanse politicoloog en antropoloog James Scott, dat inzichtelijk maakt hoe het veranderen van machtsverhoudingen kan beginnen bij het delen van kleine verhalen en alledaagse, culturele uitingen. Scott beschrijft bijvoorbeeld hoe het verspreiden van roddels, en het vertellen van moppen, anekdotes en legendes een manier kan zijn om vanuit een precaire of afhankelijke positie een kritische houding aan te nemen, zonder daarbij een openlijke, directe confrontatie met de autoriteiten aan te hoeven gaan (Scott, 1985). Alledaags verzet tegen machtsongelijkheid kan niet alleen tot uitdrukking komen in discursieve praktijken, maar ook in andere vormen van alledaags handelen. Scott spreekt in deze context van 'hidden and public transcripts' (Scott, 1992). Publieke transcripten zijn vormen van gedrag en manieren van spreken die passen bij bepaalde voorgeschreven sociale posities. Verborgen transcripten zijn vormen van gedrag, manieren van spreken of alledaagse praktijken die soms letterlijk onder de radar blijven, of die aan bepaalde individuen of groepen in de marge de gelegenheid bieden publieke transcripten te hervormen en daarmee hun eigenwaarde te bevestigen. Lilian Linders stelt dat sociale professionals verbeeldingskracht en 'sociale reflexiviteit' nodig hebben om te kunnen samenwerken met collega's én cliënten die sterk van hen verschillen en een andere sociale positie innemen (Linders, 2019). Het vermogen om ook buiten je eigen belevingswereld te kijken en je te verplaatsen in anderen is essentieel om je met oprechte aandacht te kunnen verhouden tot verborgen transcripten.

De manier waarop jongeren voor zichzelf opkomen in hun alledaagse handelen kan voor jeugdprofessionals een aanknopingspunt zijn om empowerment te stimuleren, maar ook een bron

van inspiratie zijn om te reflecteren op hun eigen empowerment. Jongeren en jeugdprofessionals kunnen samen de impact van alledaags verzet onderzoeken, aangezien het niet alleen in de leefwereld van jongeren, maar ook op de werkvloer een belangrijke rol kan spelen.

Toekomstscenario's

Een jeugdprofessional die zich niet alleen weet te verhouden tot de jeugd in haar leefomgeving, maar ook reflecteert op zijn of haar eigen maatschappelijke positie en de condities be vraagt die zijn of haar werk beïnvloeden, is een jeugdprofessional die zijn of haar werk opvat als een "in-de-wereld-zijn waarin kennis, houding en vaardigheid een geheel vormen in plaats van drie van elkaar te onderscheiden velden" (Rahimy, 2018, p. 25). Ik wil vanuit mijn lectoraat bijdragen aan het opleiden van professionals die stevig met beide benen in de wereld staan en de moed hebben om hun eigen tegengeluid te laten horen in naam van sociale verandering en sociale rechtvaardigheid.

We beogen bij het lectoraat in de komende jaren verschillende projecten te ondernemen die zich verhouden tot de politiek-ethische dimensie van empowerment. We richten ons daarbij op de tegenverhalen die jeugdprofessionals zelf ontwikkelen binnen de huidige beleidscontext. Daarnaast richten we ons op de vraag hoe jeugdprofessionals jongeren kunnen ondersteunen bij het ontwikkelen van een sterk verhaal dat gericht is op het bouwen aan een inclusieve samenleving. Hierbij is het niet alleen van belang jongeren te ondersteunen in het ontwikkelen van een bewuste machtsanalyse, maar ook om samen met jongeren vooruit te kijken. Voor zowel jeugdprofessionals als voor jongeren geldt dat het ontwikkelen van een visie op sociale verandering begint bij het maken van een voorstelling van andere mogelijkheden buiten de huidige status-quo. Hoe zou de samenleving er in de toekomst anders uit kunnen zien? De durf om te dromen en het gebruiken van je creativiteit is nodig om nieuwe toekomstscenario's te schetsen.

Participatief narratief onderzoek kan zich er goed voor lenen om samen met jongeren bepaalde toekomstscenario's uit te denken en met behulp van creatieve middelen te verbeelden (Sools, Mooren, & Tromp, 2013). Hierbij kan ook de samenwerking gezocht worden met opleidingen en onderzoekers in de creatieve sector, die ons kunnen helpen om door middel van het gebruik van digitale en technologische innovaties vorm te geven aan de toekomstscenario's die jongeren en jeugdprofessionals samen ontwikkelen. Ontwerpgericht onderzoek met 'design thinking' als methode en met gebruik van nieuwe media technologie zou zich bijvoorbeeld goed kunnen lenen om creatieve oplossingen voor bepaalde maatschappelijke vraagstukken te ontwerpen en verbeelden (Van Aken & Andriessen, 2012). Een voorbeeld is om samen met jongeren die zelf met politie en justitie te maken hebben gehad na te denken over het rechtssysteem van de toekomst. Of om samen met jongeren scenario's te schetsen om segregatie en kansenongelijkheid in het onderwijs tegen te gaan.

Een bewustwordingsproces aangaande de impact die sociale en maatschappelijke verhoudingen hebben op onze identiteit en ons handelen kan de empowerment van zowel jongeren als jeugdprofessionals stimuleren en het mogelijk maken om samen te reflecteren op de toekomst.

5. Jeugdempowerment in de wijk

“En..., spel!” roept Luc. Rachid maakt zich los van het groepje jongens op het podium en loopt op de twee meiden af die gearmd doen alsof ze een handtas bestuderen in de Bijenkorf. “Hé meisje, mag ik je nummer?”, vraagt Rachid. De meiden wimpelen hem giechelend af en Rachid staat er wat onhandig bij. Na afloop van de scène steekt Nala haar hand op. Haar stem klinkt zacht maar ze is gedecideerd. “Rachid doet het niet goed”, zegt ze, “zo doen jongens niet, laat mij het doen. Ik weet hoe jongens doen.” “Ok”, zegt Luc, “jij denkt dat je beter kunt laten zien hoe een jongen een meid probeert te versieren? Neem jij de rol van Rachid maar over, dan.” De scène wordt nog eens gespeeld. Nala maakt zich breed en loopt met een hoop swagger op de twee meiden af. Ze draait keurend om hen heen en zegt: “Geef me jouw nummer. Ik wil thee drinken met jou.” “Harder!”, roept Luc. “Achterin moeten ze je ook verstaan!” “Ik drink geen thee”, bijt Selma Nala uit de hoogte toe voordat ze zich omdraait. De meiden proesten het uit. Na de scène klapt Hafida enthousiast in haar handen. “Nala was kapot goed! Zo grappig. Zij moet het doen, duidelijk toch.” Zo komt het dat de verlegen Nala tijdens de eindvoorstelling in de huid kruipt van een irritante gast die op straat meiden lastig valt. Nala spreekt nog maar een paar woorden Nederlands en vond als nieuwkomer in eerste instantie weinig aansluiting bij de rest van de groep geboren en getogen Crooswijkse pubers. Ik moet glimlachen als ik haar op zie komen, met een zwarte hoed licht over haar ogen getrokken. Deze voorstelling laat jongeren letterlijk spelen met hun identiteit, bedenk ik me.

In de herfst en winter van 2018 heb ik een groot deel van de repetities bijgewoond van een theaterproject in Crooswijk. De deelnemende pubers werkten toe naar een voorstelling waarin zij hun zorgen over zaken die spelen in de wijk vertaalden naar scènes die als aanleiding dienden voor een bredere ‘stadsdialoog’. Ik zag het zelfvertrouwen van de jongeren groeien in het proces, maar ik zag ook hoe ze zich als politieke actoren ontwikkelden, door hun visie op allerlei maatschappelijke thema’s uit te spreken en uit te beelden. De voorstelling eindigt met een schaduwscène waarin de jongeren met protestborden over het podium lopen terwijl ze “Wij willen vrijheid! Geen onderdrukking!” scanderen. De scène is ontstaan als referentie naar de protesten die recent plaatsvonden in de Rif. Tegelijkertijd refereren de jongeren ook aan hun eigen wijk. Na afloop komen ze achter het doek vandaan en kan het publiek lezen wat er op hun borden staat: ‘Hoe vaak moet ik geboren zijn in Crooswijk?’, ‘Stop etnisch profileren’, ‘Meer stageplekken’, ‘Geen discriminatie’ en ‘Geen gebakken lucht meer’. In de zaal zitten beleidsmakers, gemeenteraadsleden, politieagenten, jongerenwerkers en buurtbewoners. Regisseur Luc zegt: “De hamvraag van deze avond is: Als dit allemaal echt is, wat kunnen wij doen om dit te veranderen? Ik ben gestopt met wachten op de Coolsingel, en ik denk dat jullie dat ook beter doen.” Er ontspint zich een levendig debat in de zaal. Over gentrificatie, stijgende huurprijzen, hardnekkige armoede en een verdwijnend verenigingsleven in Crooswijk. Het gaat er soms verhit aan toe, maar aan het eind roept Luc iedereen die zich een échte Crooswijker voelt naar voren. Jong en oud, wit en gekleurd verdringt zich op het podiumpje, geeft elkaar schouderklopjes en slaat de armen om elkaar heen. “We hebben sociaal kapitaal in de wijk, en dat staat hier. Laten we dat niet vergeten”, besluit Luc de avond.

Project: Autoritatieve Allianties

Ik volgde het theaterproject van Stichting Formaat en het jongerenwerk van DOCK in de Rotterdamse wijk Crooswijk in het kader van een onderzoek naar pedagogische samenwerkingsverbanden op lokaal niveau⁴⁰. Het onderzoek draait om de vraag hoe verschillende formele en informele partijen samen kunnen werken om de identiteitsontwikkeling van jongeren te begeleiden in een context waarin polarisatie of radicalisering een rol speelt. Die factoren kunnen er toe bijdragen dat jongeren zich op steeds grotere afstand van de samenleving voelen staan. In samenwerking met pedagoog Stijn Sieckelincx van het Institute of Societal Resilience van de VU bekijk ik hoe de veerkracht en het thuisgevoel van deze jongeren juist versterkt kan worden. Hoe kan vanuit uiteenlopende verbanden en instituties genoeg moreel gezag worden uitgeoefend op jongeren om hen minder vatbaar te maken voor polarisatie of radicalisering, zonder hen sociaal of politiek van het democratische samenlevingsproject te vervreemden?

Stichting Formaat noemt het project in Crooswijk legislatief theater; het is de bedoeling dat de beleidsmakers en politici die bij de voorstellingen aanwezig zijn niet alleen luisteren en kijken, maar samen met de jongeren tot beleidsveranderingen komen⁴¹.

Stereotype beeldvorming doorbreken

Het theaterproject dat ik volgde in Crooswijk zette me regelmatig aan het denken over de manier waarop er samen met jongeren gewerkt kan worden aan jeugdempowerment in de wijk, het derde kernthema van mijn lectoraat. Met dit derde kernthema geven we specifiekere invulling aan de hoofdvraag van het lectoraat binnen de grootstedelijke context waar Hogeschool Inholland zich in bevindt. Veel jongeren die opgroeien in zogenaamde ‘aandachtswijken’ in de Randstad, zoals Crooswijk, de Schilderswijk en Poelenburg hebben te maken met armoede en kansenongelijkheid, maar voelen zich daarnaast sterk verbonden met hun eigen buurtgemeenschap. Hun thuisgevoel en trots staan vaak in schril contrast met de negatieve berichtgeving over hun wijk in de media. Of ze nu wonen in een wijk die is bestempeld als armste wijk van Nederland⁴², als broedplaats voor IS-aanhangers⁴³ of als territorium van een treitervlogger⁴⁴, de stereotype beeldvorming over wijken met het stempel ‘probleemwijk’ gaat jongeren vaak aan het hart. Ze ergeren zich eraan dat mensen die soms nog nooit in hun wijk zijn geweest een oordeel hebben over hun leefomgeving als onveilig, crimineel of achtergesteld (Kaulingfreks, 2019).

Voor een project rondom talentontwikkeling in Poelenburg interviewden we bijvoorbeeld rond de honderd jongeren in de winter van 2018/2019⁴⁵. We vroegen hen om in drie woorden hun wijk te omschrijven. De woorden die het vaakst genoemd werden waren leuk, gezellig en multicultureel.

⁴⁰ Zie: <https://www.inholland.nl/onderzoek/onderzoeksprojecten/autoritatieve-allianties/>

⁴¹ Zie: <https://www.formaat.org/activiteit/co-creatie-in-crooswijk/>

⁴² Zie: <https://www.ad.nl/rotterdam/armere-dan-crooswijk-kan-niet~ad5323cc/>

⁴³ Zie: <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/de-haagse-jihadistenbeweging/>

⁴⁴ Zie: <https://www.groene.nl/artikel/het-enige-wat-ik-wilde-was-youtube>

⁴⁵ Zie: <https://www.inholland.nl/onderzoek/onderzoeksprojecten/kansrijk-poelenburgpoldersveld/>

Veel jongeren benadrukten dat ze hun wijk totaal niet herkenden in de recente mediaberichtgeving over Poelenburg. We constateerden naar aanleiding van de focusgroep gesprekken dat jongeren in tijden van negatieve berichtgeving juist hun positieve wijkbeleving willen benadrukken. Deze reactie zag ik ook tijdens eerder onderzoek in Kanaleneiland en de Schilderswijk. De neiging van jongeren om hun wijk te verdedigen maakt het tegelijkertijd lastig om over de negatieve ervaringen te spreken die jongeren ook hebben in hun wijk. Paradoxaal genoeg bemoeilijkt het 'benoemen' van problemen in de media juist het bespreekbaar maken op lokaal niveau van de uitdagingen die het leven in een wijk als Poelenburg met zich mee brengt. Bovendien worden jongeren achterdochtig zodra vreemden hen vragen willen stellen over hun wijk. Dat merkten wij ook tijdens de werving van respondenten voor het onderzoek in Poelenburg. We hadden op een middelbare school met veel leerlingen uit Poelenburg afspraken gemaakt met de enthousiaste schooldirecteur. Op de dag dat we langs zouden komen om een groep brugklassers te interviewen werden we afgebeeld door de conciërge van de school. De leerlingen wilden niet met ons praten, vertelde ze. "Dan worden ze weer apart gezet als die kinderen uit Poelenburg, en ze willen absoluut niet dat buitenstaanders hen aanspreken als kinderen uit een probleemwijk", aldus de conciërge.

De jeugdprofessionals die Hogeschool Inholland opleidt zullen in veel gevallen stage gaan lopen of na hun studie gaan werken in wijken waar jongeren op verschillende manieren te maken krijgen met negatieve beeldvorming. We onderzoeken bij het lectoraat hoe stereotype beeldvorming rondom jongeren uit wijken met het stempel 'probleemwijk' doorbroken kan worden door het presenteren van andere verhalen over grootstedelijke thema's, die door jongeren uit de wijk zelf verteld worden. In veel zogenaamde 'aandachtswijken' gaat de meeste aandacht van zowel beleidsmakers als jeugdprofessionals uit naar groepen die als 'risicogroep' zijn aangemerkt, omdat ze crimineel of overlastgevend gedrag vertonen. De eenzijdige aandacht voor risicogroepen doet geen recht aan de grote diversiteit aan jongeren met elk hun eigen interesses, talenten, zorgen en behoeften die wonen in wijken als Crooswijk of Poelenburg. Bij het lectoraat bekijken we hoe jeugdprofessionals juist veel verschillende jongeren met uiteenlopende ervaringen kunnen ondersteunen bij het uitdragen van hun visie op hun wijk.

Youth organizing

Jeugdprofessionals kunnen jongeren niet alleen stimuleren om hun eigen verhaal te claimen, maar hen ook in staat stellen om met hun verhaal iets te doen, om positieve veranderingen in hun eigen maatschappelijke positie en directe leefomgeving af te dwingen. Jongeren helpen een beweging te maken van hun eigen verhaal naar hun eigen handelingsperspectief is een vervolgstap in het proces van jeugdempowerment. Dit brengt me op de derde doelstelling van mijn lectoraat.

De komende jaren onderzoeken we hoe jeugdprofessionals jongeren binnen de lokale context van hun wijk kunnen ondersteunen in het ontwikkelen van een constructief handelingsperspectief op basis van hun eigen verhaal, hun ervaringen en hun idealen. Voor de jeugdprofessionals die Inholland opleidt is het leren werken aan jeugdempowerment in de randstedelijke context, waarbinnen veel jongeren te maken krijgen met grootstedelijke problematiek zoals polarisatie, segregatie en kansongelijkheid, relevant. Met deze doelstelling sluiten we aan bij een aantal kwalificaties van sociaal werk zoals beschreven in het Landelijk Opleidingsdocument Sociaal Werk: het versterken

van sociale cohesie, rechtvaardigheid, rechtsgelijkheid en kansgelijkheid in de context van gemeenschappen en het samenwerken zodat mensen, hun netwerken en gemeenschappen hun eigen doelstellingen kunnen behalen. Bovendien sluit deze doelstelling aan bij de competenties van de hbo-pedagoog om een pedagogisch klimaat vorm te geven dat ontwikkelingskansen biedt en anderen, zowel individuen als groepen, te ondersteunen met oog voor maatschappelijke en culturele diversiteit⁴⁶.

Om de beweging van het eigen verhaal naar het eigen handelingsperspectief met jongeren in de wijk te maken kunnen jeugdprofessionals putten uit de rijke traditie van community organizing, of meer specifiek youth organizing. Youth organizing heeft zich ontwikkeld tot een methodiek binnen het jongerenwerk om het zelforganiserend vermogen van jongeren te versterken (Awad, Manders, Metz, Todorovic, & Sonneveld, 2018). Jongeren worden hierbij expliciet niet beschouwd als 'consumenten' die een aanbod van activiteiten of ondersteuning bij het lokale buurthuis of jongerenwerk komen 'afnemen', maar als zelfstandige en capabele jonge burgers, die prima in staat zijn om op eigen initiatief gewenste veranderingen te initiëren in hun leefomgeving.

Onder leiding van Judith Metz, lector Jongerenwerk in de Grote Stad aan de Hogeschool van Amsterdam werd van 2013 tot 2017 onderzoek gedaan naar youth organizing als methodiek binnen het jongerenwerk (Awad, Metz, Koops, & Sonneveld, 2017). De onderzoekers leggen uit dat er vijf kenmerken zijn om te kunnen spreken van youth organizing: Jongeren hebben de regie, jongeren bepalen het onderwerp, de jongerenwerker ondersteunt jongeren naar behoefte, jongeren zorgen voor de praktische realisatie van hun ideeën en jongeren werken samen. Deze benadering vergt een open houding van betrokken jongerenwerkers, en de durf om eigen verwachtingen en protocollen naar de achtergrond te verschuiven, om zo ruimte te creëren voor de eigen stem van jongeren. Als dit lukt, kunnen jongeren met behulp van youth organizing meer verantwoordelijkheid leren nemen voor hun eigen leven en toekomstperspectief, maar ook voor sociale ontwikkelingen in hun eigen buurt en in de samenleving in het algemeen. Naast zelforganisatie zijn er namelijk nog twee andere uitgangspunten belangrijk bij youth organizing; democratische vorming en kritisch bewustzijn (ibid., p. 5).

In het onderzoek wordt vastgesteld dat de manier waarop youth organizing nu in Nederland wordt toegepast minder politiek van aard is dan in Amerika, de bakermat van de organizing methodiek (Alinsky, 1989 [1971]). De interesse in youth organizing nam de laatste jaren toe door de transformatiedoelen: het jongerenwerk wordt geacht in te zetten op de 'eigen kracht' en het eigen netwerk van jongeren, niet alleen vanuit een sociaal gemotiveerde participatie gedachte, maar ook vanuit een economisch gemotiveerde nadruk op bezuinigingen. Youth organizing wordt voornamelijk vooral gebruikt om leuke en laagdrempelige activiteiten te organiseren in de wijk, van voetbaltoernooien tot huiswerkbegeleiding. Ik wil voortbouwen op de bevindingen uit dit onderzoek en bekijken hoe een invulling van youth organizing die specifiek gericht is op sociale verandering bij zou kunnen dragen aan de empowerment van jongeren in de context van Nederlandse 'aandachtswijken'.

⁴⁶ Zie: https://www.vereniginghogescholen.nl/system/profiles/documents/000/000/031/original/opl_20en_20comp_20profiel_20pedagogiek.pdf?1437556737

Interessant is daarbij om te onderzoeken hoe jonge bewoners van aandachtswijken in het kader van youth organizing niet als kansarme groep, maar als kansrijke groep benaderd kunnen worden door jeugdprofessionals. Sebastian Abdallah, docent Culturele en Maatschappelijke Vorming aan de Hogeschool van Amsterdam, concludeert in zijn recente promotieonderzoek dat het opdoen van succeservaringen cruciaal is voor jongeren die opgroeien in wijken die te boek staan als probleemwijken (Abdallah, 2017). Jongeren worden emotioneel beïnvloed door uiteenlopende dagelijkse interacties die hun zelfbeeld onderuithalen. "Leraren, politieagenten, hulpverleners en anderen weten (of denken te weten) dat ze uit 'achterstandsbuurten' komen en verbinden daaraan een scala aan stereotypen, zoals ongezeglijkheid, onaangepastheid, arrogantie en gebrek aan ambitie."⁴⁷ Jongerenwerkers kunnen een belangrijk tegenwicht bieden aan dergelijke negatieve ervaringen door met volle aandacht een gesprek aan te gaan met jongeren, ze te enthousiasmeren voor nieuwe activiteiten en zo een nieuw venster te openen op een hoopvol toekomstscenario. Een benadering van deze jongeren als kansrijke jongeren kan een eerste stap vormen op weg naar jeugdempowerment in de wijk.

Kenmerkend voor gemeenschapsactivisme is dat het van onderop ontstaat - wat Engelstaligen grassroots noemen - en gedragen wordt door mensen die op basis van hun eigen principes en volgens hun eigen voorwaarden iets proberen te veranderen aan hun levensomstandigheden en sociale status. Er worden eigen leiders en woordvoerders naar voren geschoven. Het gaat hier dus niet om buurtinitiatieven die door opbouwwerkers, professionele sociale ondernemers of welzijnsorganisaties worden opgezet. Dit wil echter niet zeggen dat sociale professionals niet een belangrijke rol kunnen spelen bij de ondersteuning van gemeenschapsactivisme. In het geval van youth organizing kunnen jeugdprofessionals jongeren helpen een brug te slaan tussen hun leefwereld en de wereld van beleid en institutionele politiek, om er zo voor te zorgen dat ze invloed kunnen uitoefenen op de overheidsbeslissingen die hen aangaan. Jeugdparticipatie heeft hetzelfde doel, om de betrokkenheid van jeugdigen bij de totstandkoming en evaluatie van beleid dat hen aangaat te versterken (Mak, Gilsing, & Wroblewska, 2016). Hier wordt vaak invulling aan gegeven in de vorm van formele inspraakorganen zoals jeugdraden en cliëntraden, maar formele jeugdparticipatie heeft zijn beperkingen. Vaak worden alleen specifieke groepen bereikt, en inspraak blijft nog vaak bij eenrichtingsverkeer. Jongeren geven feedback op de plannen van beleidsmakers, maar hun daadwerkelijke invloed en ruimte om eigen initiatief te tonen blijft beperkt. Het is om die reden interessant te onderzoeken welke manieren jongeren zelf verkiezen om invloed uit te oefenen op hun directe leefomgeving, en hoe jeugdparticipatie aan kan sluiten bij uitingsvormen van betrokkenheid of praktijken die jongeren zelf al ondernemen.

Jeugdparticipatie kan beginnen met een lokaal initiatief zoals de theatervoorstelling in Crooswijk, maar ook met activisme op straat. Ik heb in mijn eerdere werk laten zien dat jongeren op heel uiteenlopende manieren hun maatschappelijke betrokkenheid kunnen tonen, zelfs op manieren die we vaak niet direct als politiek betekenisvol begrijpen omdat ze niet direct gericht lijken te zijn

⁴⁷ Zie: <https://www.socialevraagstukken.nl/jongerenwerk-remedie-tegen-geweld-en-drugs/>

op concrete beleidsveranderingen⁴⁸. In mijn boek *Straatpolitiek* beschrijf ik hoe jongeren die zich in de parlementaire arena niet gehoord voelen of vinden dat formele jeugdinspraak niks voor hen is vaak op informele manieren hun engagement uiten (Kaulingfreks, 2017). Te denken valt aan buitenparlementaire initiatieven zoals acties tegen Zwarte Piet of tegen etnisch profileren door de politie. Maar streetwise jonge Nederlanders verzetten zich niet alleen middels het actierepertoire van sociale bewegingen. Ze doen dat ook door middel van persoonlijke stijl, bijvoorbeeld in het geval van de natural hair movement, of in de populaire cultuur, in de vorm van vlogs, raps en spoken word. Jeugdprofessionals kunnen in het kader van jeugdempowerment en youth organizing in de wijk aansluiting zoeken bij deze informele uitingen van maatschappelijk en politiek engagement, en jongeren helpen bij het vinden van een vorm van belangenbehartiging die effectief is.

Project: Kansrijk Poelenburg/Peldersveld

Momenteel dragen we met het lectoraat in Poelenburg bij aan het project Studenten in Poelenburg/Peldersveld, een fieldlab dat in de wijk is opgezet in samenwerking met de Hogeschool van Amsterdam en de gemeente Zaanstad. Studenten voeren opdrachten uit die aansluiten bij de speerpunten van het Actieplan Poelenburg/Peldersveld, dat door de gemeente in het leven werd geroepen nadat Ismail Ilgun ging vloggen over zijn wijk en als treitervlogger bekend kwam te staan. Daarnaast doen we een onderzoek naar preventief werk gericht op talentontwikkeling in de wijk. Doel van dit project is het versterken van het ondersteuningsaanbod op dit gebied, vanuit gedegen inzicht in de wensen en behoeften van jongeren zelf, en vanuit een effectieve samenwerking en taakverdeling tussen verschillende formele en informele partners. In focusgroep gesprekken inventariseren we de wensen en behoeften van jongeren op het gebied van talentontwikkeling, en we gaan met professionals in gesprek over hun eigen rol in de wijk en hun samenwerking met andere partners. In een aantal intervisie bijeenkomsten werken we samen met professionals toe naar een gedeelde visie op het werken aan talentontwikkeling van jeugd, en we bespreken hoe deze visie vertaald kan worden naar concrete samenwerkingsafspraken. We ontwerpen samen met derdejaarsstudenten Social Work kleine interventies en activiteiten, en proberen uit welk aanbod het beste aansluit bij de wensen en behoeften van jongeren op het gebied van talentontwikkeling, en hoe het aanbod voor verschillende leeftijds- en doelgroepen elkaar kan aanvullen.

Wijkgericht actieonderzoek

Door middel van wijkgericht actieonderzoek kunnen de onderzoekers van het lectoraat in samenwerking met lokale jeugdprofessionals de wensen en behoeften van jongeren aangaande hun directe leefomgeving verzamelen, en vervolgens samen met jongeren bekijken hoe zij zelf invloed zouden kunnen krijgen op veranderingsprocessen in die leefomgeving. Actieonderzoek leent zich er

⁴⁸ Zie: <https://www.socialevraagstukken.nl/jongeren-bedrijven-streetpolitiek/>

goed voor om niet alleen de perspectieven van jongeren op maatschappelijke vraagstukken in kaart te brengen, maar ook samen met hen te werken aan concrete oplossingen voor de problemen waar ze tegenaan lopen (Dedding, Jurrius, Moonen, & Rutjes, 2013). Een van de belangrijkste uitgangspunten van actieonderzoek is dat 'doelgroepen' geen object van onderzoek zijn, maar mede-onderzoeker, en dat onderzoekers, praktijkprofessionals én jongeren samen op zoek gaan naar manieren om sociale verandering in gang te zetten (Van der Zouwen, 2018). Deze methode van onderzoek biedt de gelegenheid om jongeren niet alleen mee te laten denken over de onderzoeksvraag en -opzet, maar gedurende het hele project te bouwen op hun reflexief en onderzoekend vermogen. Dit maakt intensieve begeleiding belangrijk gedurende het onderzoeksproces, maar maakt dat de resultaten ook sterk gedragen zijn.

Participatief actieonderzoek maakt het mogelijk de relatie tussen verhalen van jongeren en maatschappelijke vraagstukken te vertalen naar een handelingsperspectief. Deze vervolgstap in het proces van empowerment nodigt niet alleen jeugdprofessionals uit om politiserend te werken, maar vraagt ook om een activering van het maatschappelijk engagement van jongeren zelf. Actieonderzoek naar manieren om youth organizing te stimuleren in zogenaamde 'aandachtswijken' kan hier aan bijdragen, en kan voor studenten bovendien een goede manier zijn om hun eigen onderzoekend vermogen te ontwikkelen.

Ik streef ernaar dat toekomstige jeugdprofessionals al vroeg in hun opleiding inzicht krijgen in de sociale dynamiek in wijken die als aandachtswijk bekend staan en dat ze in de praktijk kennismaken met de verschillende manieren waarop jongerenwerkers jongeren in de wijk vanuit een positieve benadering ondersteunen. Het doen van opdrachten in de context van zogenaamde fieldlabs of leer- en innovatienetwerken waarin het onderwijs, onderzoek en de werkpraktijk bij elkaar komen is een mooie manier voor studenten om samen met bewoners te zoeken naar oplossingen voor grootstedelijke problematiek. Studenten leren een levensechte situatie kennen in de wijk en gaan samen met lokale professionals, jongeren, docenten en onderzoekers van het lectoraat op zoek naar manieren om de kwaliteit van de ondersteuning aan jeugd in de wijk te versterken. We beogen dit soort projecten in de komende jaren samen met de opleidingen Pedagogiek en Social Work uit te bouwen om ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk studenten in de wijk kunnen leren over processen van jeugdempowerment.

Toekomstige jeugdprofessionals kunnen gebruik maken van grassroots organizing methoden om jongeren die worstelen met negatieve beeldvorming te ondersteunen bij het ontwikkelen van een constructief handelingsperspectief. Wanneer het luisteren naar elkaars verhalen wordt gekoppeld aan het ontwikkelen van een gedeeld handelingsperspectief kunnen jongeren en jeugdprofessionals samen een bijdrage leveren aan een meerstemmige gemeenschap waarin jongeren evenredig beschermd worden tegen preciaire levensomstandigheden.

6. Slotwoord: een cypher in ontwikkeling

Een paar maanden nadat ik Sandra had ontmoet in New York leerde ik in de jeugdgevangenis van San Francisco wat een cypher is. Niels en ik reden er in de zomer van 2015 elke week heen om een workshop creatief schrijven te geven. Terwijl buiten de zon scheen en de befaamde Bay Area breeze om onze oren waaide zaten we binnen in een benauwd klaslokaaltje met een groepje uitgebluste pubers. Schrijven deed de jongens aan school denken, school deed ze aan de gevangenis denken, en het enige waar ze naar verlangden was om juist even het alledaagse gevangenisregime te ontvluchten. Er kwam dus meestal geen letter op papier. Maar zodra Jayden 'let's start the cypher!' riep veerden de jongens van hun stoel en klaarde de lucht in het lokaal op. Met pennen, voeten en handen maakten ze een beat en de jongens wisselden elkaar rappend af in een gemeenschappelijke freestyle. De verhalen over familie, vriendschap, de gang en de buurt kwamen los en voor even opende zich een venster op de wereld buiten de gevangensmuren. De cypher bracht leven op een plek waar je vergeet hoe het voelt om vrij in en uit te ademen.

In de voorafgaande bladzijden heb ik mijn plannen en ambities uiteengezet met betrekking tot het lectoraat Jeugd en Samenleving. Ik hoop in de komende jaren inzichten te bieden in de manieren waarop jongeren én jeugdprofessionals werken aan empowerment. Ik zal onderzoeken hoe er in jeugdige en professionele praktijken tegenkracht gemobiliseerd wordt tegen uitsluitingsmechanismen en kansongelijkheid, ook vanuit de marge. Kortom: Ik hoop te ontdekken hoe er van onderop gebouwd kan worden aan een inclusieve samenleving.

Om te kunnen werken aan empowerment moeten jongeren allereerst de kracht vinden én krijgen om hun eigen verhaal te vertellen in hun eigen woorden, op een manier waar ze zelf voor gekozen hebben. Daarom is het programma rondom mijn lectorale rede geïnspireerd op een cypher: een performance concept uit de hiphop cultuur. Het is een cyclisch optreden waarin veel wordt geïmproviseerd en rappers om de beurt het woord nemen. Sprekers geven elkaar de ruimte om hun eigen verhaal af te maken, op elkaar in te spelen en elkaar aan te vullen, zonder elkaar te overschreeuwen. Gemeenschappelijkheid en wederkerigheid staan centraal in een interactie die wordt ondersteund door het publiek dat er omheen staat en de sprekers aanmoedigt. De cypher representeert zo de samenhang tussen verhalen zonder af te doen aan een ieders eigen verhaal. Zo'n uitwisseling van gelaagde verhalen, die als bron van kennis kunnen worden 'ontcijferd', past bij het lectoraat dat ik hoop op te bouwen. Ik heb een leergemeenschap voor ogen waarbinnen we elkaar blijven vragen om niet alleen te luisteren naar de dominante verhalen die makkelijk in het gehoor liggen, en die de beelden bevestigen die we al in ons hoofd hadden. Hopelijk zal ons perspectief op de jeugd, net als de jeugd zelf, constant in ontwikkeling blijven.

Mijn dank gaat allereerst uit naar de studenten die in de afgelopen maanden hun verhalen met elkaar en met mij hebben willen delen. Kwen Siahaya, Robert van Druten, Ruby Houwer, Sandro Wekker, Max de Boer, Melissa de Vries, Sanne Plazier, Ivar Paternostre, Lina Karim, Anissa Said, Tess Janbroers, Tahsin Karakas, Fatima en Meryam Manaa, jullie zijn mijn helden.

Zonder de begeleiding van de geweldige Malique Mohamud en Maame Hammond, die ons hebben getraind in de kunst van storytelling, was het met ons allemaal niks geworden. Malique en Maame, jullie vragen me om mijn eigen handelen aan mijn principes te blijven spiegelen, om scherp en kritisch te blijven en om vruchtbaar ongemak niet uit de weg te gaan. Jullie lessen zijn goud waard.

Heleen Jumelet en Jeroen de Wit, ik ben jullie dankbaar voor het vertrouwen dat jullie in mij stellen en voor het nieuwe professionele thuis dat jullie me bij Inholland hebben geboden. Onze gesprekken scherpen mijn visie, en ik ben blij dat jullie in zijn voor een gezonde dosis avontuur. Bianca van Kester, ook jouw input heeft me geweldig op weg geholpen.

Guido Walraven, Thomas Kampen en Lilian Linders, ik heb het ontzettend getroffen met jullie als collega's. Ik kijk uit naar de projecten die we zullen ondernemen vanuit onze gedeelde ambitie om een steentje bij te dragen aan een inclusieve samenleving.

Willemijn Roorda, Marte Wiersma, Mieke van Heerebeek, Corina Duijndam en Frake Schermer, jullie dragen het lectoraat met jullie inzet, scherpzinnigheid en enthousiasme. Ik ben ontzettend trots op de bergen werk die jullie verzetten.

Richard de Brabander, je laat zien hoe we aan de hogeschool politiserend kunnen werken. Ik kijk uit naar onze samenwerking.

Roel van Goor, je bent vanaf dag één een enorme steun voor mij geweest, en mijn belangrijkste kritische sparringpartner. Ik kijk ernaar uit om nog vele goede gesprekken te voeren en samen te bouwen aan inhoudelijk sterk onderzoek.

Michelle Bax-Driehuijs, je bent mijn rots in de branding, niets ontsnapt aan je aandacht en als mijn hersenen niet meer werken blijf jij overal aan denken. Ik ben je eeuwig dankbaar voor alles wat jij mogelijk maakt.

Ruud, gelukkig heb ik de beste kritische filosoof van Nederland als vader. Ik ben blij dat je ook deze tekst weer met me mee wilde lezen, en dat je me wijst op precies die fundamentele zaken die ik over het hoofd dreig te zien.

Niels, met jou en Victor kan ik de hele wereld aan. Je brengt alles terug tot de kern, of het nu gaat om mijn tekst of om ons leven samen. Bedankt dat je ook dit verhaal met mij wilt delen.

Bronnen:

- Abdallah, S. (2017). *Struggles for success: youth work rituals in Amsterdam and Beirut* (proefschrift). Hogeschool van Amsterdam, Amsterdam.
- Afferback, S., Koontz Anthony, A., Carter, S., & Grauerholz, L. (2014). Consumption rituals in the transition to motherhood. *Gender Issues*, 31(1), 1-20.
- Alinsky, S. (1989 [1971]). *Rules for Radicals*. New York: Vintage Books Edition Random House.
- Andrews, M., Squire, C. & Tamboukou, M. (eds.). (2008). *Doing narrative research*. Los Angeles/London/New Delhi/Singapore: Sage.
- Awad, S., Manders, W., Metz, J., Todorovic, D., & Sonneveld, J. (2018). *Methodiekbeschrijving Youth Organizing*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam, Lectoraat Youth Spot.
- Awad, S., Metz, J., Koops, K., & Sonneveld, J. (2017). *Youth Organizing: Onderzoek naar Youth Organizing als specifieke methodiek van het grootstedelijk jongerenwerk*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.
- Baart (2001). *Een theorie van de presentie*. Amsterdam: Boom.
- Bamberg, M., & Andrews, M. (red.). (2004). *Considering Counter-Narratives: Narrating, resisting, making sense*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bohlmeijer, E. (2012). *De verhalen die we leven: Narratieve psychologie als methode*. Boom: Amsterdam.
- Bohlmeijer, E., Mies, L., & Westerhof, G. (2006). *De betekenis van levensverhalen: Theoretische beschouwingen en toepassingen in onderzoek en praktijk*. Houten: Bohn, Stafleu van Loghum.
- Boje, D. (2001). *Narrative methods for organization and communication research*. London: Sage.
- Boumans, J. (2012). *Naar het hart van empowerment. Deel 2. Een onderzoek naar de grondslagen van empowerment van kwetsbare groepen*. Utrecht: Trimbos-Instituut/Movisie.
- Butler, J. (2004). *Precarious Life. The Powers of Mourning and Violence*. London/New York: Verso.
- Butler, J. (2010). *Frames of War. When is Life Grievable?* London/New York: Verso Books.
- Campbell-Sills, L., Cohan, S. L., & Stein, M. B. (2006). Relationship of resilience to personality, coping, and psychiatric symptoms in young adults. *Behavior Research and Therapy*, 44(4), 585-599.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins. Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299.

- Crul, M., Schneider, J., & Lelie, F. (2013). *Superdiversiteit*. Amsterdam: VU University Press.
- Dasberg, L. (1980). *Pedagogie in de schaduw van het jaar 2000, of: Hulde aan de hoop*. Meppel/Amsterdam: Boom.
- De Brabander, R. (2014). *Wie wil er nou niet zelfredzaam zijn? De mythe van zelfredzaamheid*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant-Uitgevers.
- De Jong, M. (2018). *Verschillen verbinden: waarom aandacht voor diversiteitsvraagstukken zo belangrijk is*. Hogeschool Inholland.
- Dedding, C., Jurrius, K., Moonen, X., & Rutjes, L. (2013). *Kinderen en jongeren actief in wetenschappelijk onderzoek: Ethiek, methoden en resultaten van onderzoek met en door jeugd*. Houten: LannooCampus.
- Enthoven, M. (2007). *The Ability to Bounce Beyond: The Contribution of the School Environment to the Resilience of Dutch Middle-Adolescents from a low Socio-Economic Background* (Ph.D. thesis). Amsterdam: F&N Boekservice.
- Freeman, M. (2003). Identity and difference in narrative inquiry: A commentary on the articles by Erica Burman, Michelle Crossley, Ian Parker, and Shelley Sclater. *Narrative Inquiry*, 13, 331-346.
- Freire, P. (2005) (Original work published 1970). *Pedagogy of the Oppressed*. New York/London: Continuum.
- Geldof, D. (2015). *Superdiversiteit. Hoe migratie onze samenleving verandert*. Leuven: Acco.
- Ghorashi, H. (2015). Levensverhalen doorbreken het wij-zij denken. *Tijdschrift voor Biografie*, 4(2), 51-58.
- Hermes, J., Van Goor, R., & De Jong, M. (red.). (2019). *Leefwerelden van jongeren*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Heyting, F. (1996). Tendencies towards pluralisation in society and the pedagogical control of risk. In D. Benner, & D. Lenzen (red.), *Education for the New Europe* (pp. 149-165). Oxford: Berghahn Books.
- Hoijtink, M. (2018). 'Afstand nemen van nabijheid. Humor en stil verzet van sociaal werkers'. In F. Bredewold, J. W. Duyvendak, T. Kampen, E. Tonkens, & L. Verplanke, *De verhuizing van de verzorgingsstaat* (pp. 157-185). Amsterdam: Van Genneep.
- hooks, b. (2003). *Teaching community: A pedagogy of hope*. New York: Routledge.
- Kampen, T. (red.) (2019). *De mens centraal, geen probleem?* Amsterdam: Uitgeverij van Genneep.
- Kampen, T., Verhoeven, I., & Verplanke, L. (2013). *De affectieve burger: Hoe de overheid verleidt en verplicht tot zorgzaamheid*. Amsterdam: Van Genneep.
- Kaulingfreks, F. (2015). *Uncivil Engagement and Unruly Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Kaulingfreks, F. (2017). *Straatpolitiek*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Kaulingfreks, F. (2019). Van aapjes kijken naar de mens zien: over de impact van negatieve framing op jongeren uit 'aandachtswijken'. In T. Kampen (red.), *De mens centraal, geen probleem?* Amsterdam: Uitgeverij van Genneep
- Klooster, E., Koçak, S., Day, M., & Jonkman, H. (2017). *Gedeelde toekomst. Toekomstoriëntatie van Nederlandse (migranten)jongeren*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Kooijmans, M. (2016). *Talent van de straat: Jongerenwerk als preventiestrategie* (proefschrift). Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- Kremer, M., Bovens, M., Schrijvers, E., & Went, R. (red.). (2014). *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Kuipers, H. J. (2009). *Levensloopsociologie*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Kunneman, H. (2007). 'Sociaal werk als laboratorium voor normatieve professionalisering'. *Ethische Perspectieven* 17(2), 92-107.
- Linders, L. (2010). *De betekenis van nabijheid. Een onderzoek naar informele zorg in een volksbuurt*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Linders, L. (2019). *Op zoek naar houvast: Empowerment als handelingskader in de praktijk van zorg en welzijn*. Amsterdam: Hogeschool Inholland.
- Mak, J., Gilsing, R., & Wroblewska, A. (2016). *De staat van jeugdparticipatie in Nederland*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Metz, J. (2011). *Ambulant jongerenwerk: vinden, binden, motiveren en doorleiden. De actuele relevantie van de klassieker*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.
- Nancy, J.-L. (2000). *Being Singular Plural*. Stanford: Stanford University Press.
- Nuyts, K. (2012). Eigen kracht conferenties. *Welwijs*, 23(2), 10-13.
- Oosterling, H. (1999). "Philosophy, Art and Politics as Interesse. Towards a Lyotardian, Post-Kantian Aesthetics." *Issues*, 9, 83-101. Maastricht: Jan van Eyk Academy, Department of Theory.
- Ord, J., Carletti, M., Cooper, S., Dansac, C., Morciano, D., Siurala, L., & Taru, M. (2018). *The Impact of Youth Work in Europe: A Study of Five European Countries*. Helsinki: Juvenes Print.

- Otten, F., & Van den Brakel, M. (2017). Door crisis en vergrijzing stijgt ongelijkheid in primair inkomen. *ESB Inkomensongelijkheid*, 102(4756), 579-582.
- Powell, J. A. (2012). *Racing to Justice: Transforming our conceptions of self and other to build an inclusive society*. Bloomington: Indiana University Press.
- Putters, K. (2019). *Veenbrand*. Amsterdam: Prometheus.
- Rahimy, T. (2018). *Schillen van het verschil: sociaal handelen midden in het stedelijke leven*. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam.
- Rutter, M. (1987). Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry Mental Health and Social Justice*, 57(3), 316-331.
- Scholte, M. (2018). *Op de barricaden?! Over sociaal werk, probleemfiguraties en de aanpak van structurele problemen*. Marie Kamphuis Lezing.
- Schreurs, H. (2011). *Narratieve storytelling in de hulpverlening*. Amsterdam: Boom Uitgevers.
- Schuermans, N., Vandenabeele, J., Oosterlynck, S., Jans, M., & Holemans, D. (2017). *Solidariteit in superdiversiteit*. Leuven: Acco.
- Scott, J. C. (1985). *Weapons of the weak: everyday forms of peasant resistance*. New Haven/London: Yale University Press.
- Scott, J. C. (1992). *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. New Haven/London: Yale University Press.
- Sermijn, J., Loots, G., & Devlieger, P. (2009). Het onderzoeken van verhalen over het zelf: een narratieve, rizomatische benadering. *KWALON*, 14(3), 17-26
- Sools, A. M., (2012). Narratief Onderzoek. *KWALON*, 17(1), 27-35.
- Sools, A. M., Mooren, J. H., & Tromp, T. (2013). Positieve gezondheid versterken via narratieve toekomstverbeelding. In E. T. Bohlmeijer, L. Bolier, G. Westerhof, & J. A. Walburg (eds.), *Handboek positieve psychologie. Theorie, onderzoek, toepassing* (pp. 91-104). Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Spierts, M. (1999). De verspreiding van empowerment: Kleine genealogie van een begrip. *Tijdschrift voor de sociale sector*, 53(11), 37-39.
- Tamboukou, M. (2008). A Foucauldian approach to narratives. In M. Andrews, C. Squire, & M. Tamboukou (eds.), *Doing Narrative Research* (pp. 103-120). London: Sage Publications.

- Tilsen, J. (2018). *Narrative Approaches to Youth Work: Conversational Skills for a Critical Practice*. New York: Routledge
- Tjin A Dje, K., & Zwaan I. (2012). Beschermjassen als baken voor intercultureel werken, mobiliseren van de eigen oplossingsstrategieën van familiesystemen. In M. Berk, A. Hoogenboom, M. de Kleermaeker, & K. Verhaar (red.), *De jeugdprofessional in ontwikkeling. Handboek voor professionals in het jeugddomein* (pp. 341-352). Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Ungar, M. (ed.) (2012). *The Social Ecology of Resilience: A handbook of theory and practice*. New York: Springer.
- Ungar, M. (2014). Resilience and Culture: The Diversity of Protective Processes and Positive Adaptation. *Youth Resilience and Culture*, 37-48.
- Van Aken, J. & Andriessen, A. (2012). *Handboek ontwerpgericht wetenschappelijk onderzoek*. Amsterdam: Boom Uitgevers.
- Van der Zouwen, T. (2018). *Actieonderzoek doen: een routewijzer voor studenten en professionals*. Amsterdam: Boom Uitgevers.
- Van Goor, R. (2017). Postmodernisme en pedagogiek. In P. Smeyers, S. Ramaekers, R. van Goor, & B. Vanobbergen (red.), *Inleiding in de pedagogiek, deel 2, grondslagen en stromingen* (pp. 161-180). Amsterdam: Boom.
- Van Goor, R., & Wiersma, M. (2019). Jongeren in overgang naar volwassenheid centraal: een pleidooi voor een relationeel perspectief op professionele ondersteuning. In T. Kampen (red.), *De mens centraal, geen probleem?* Amsterdam: Uitgeverij van Genneep.
- Van Regenmortel, T. (2008). *Zwanger van empowerment. Een uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg*. Eindhoven: Fontys Hogeschool.
- Vrooman, C., Gijsberts, M., & Boelhouwer, J. (2014). *Vershil in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Werner, E. E., & Smith, R. S. (1992). *Overcoming the odds: High-risk children from birth to adulthood*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Westerhof, G. (2008). De analyse van levensverhalen: een psychologisch perspectief. *KWALON*, 13(2), 17-22.
- Wilken, J. P., Stam, M., Jansen, E., Van Biene, M., & Kooiman, A. (red.) (2015). *Leren transformeren: Hoe faciliteer je praktijkinnovatie in tijden van transitie?* Utrecht: Movisie.

